

ВЕСТНИК

Литературен

ВЕСТНИК

- Итало Калвино
- Андреа Петьо
- Чимаманга Нгози Агичи
- Разговори с Лилия Рачева-Стратиева и Цвета Велинова
- Ренета Килева
за Димитър Стоеvски
- Младите гласове според
препоръките на „Гардиън“
- Сони Бохосян
- Теодора Чаева

Рис. Александър Байтошев

Като в първия ден

Стефан Хертманс

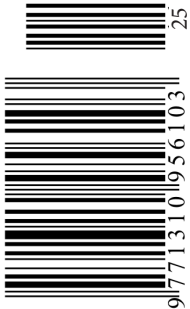
Събуди се! Погледни как се сипе снегът покрай пустото птиче гнездо!
Петер Хандке

Тъй като тя беше отседнала при приятели, тази нощ стояхме един до друг в гаража, като че ли ни предстоеше за първи път да се любим. Тя беше с нов парфюм, а и кожата ѝ ухаеше някак иначе в този град. Не бях сигурен как точно, но бе част от смесицата нови усещания. Притиснах я до себе си, като че ли никога не бях я чувствал така: топлината ѝ, пулсиращите от ускорения ѝ гръх гърди до охладената ми от нощния вятър риза, бузата ѝ до врата ми, съблазнително открехнатото черно яке, кракът ѝ, който бе започнал сладострастно да си пробива път между моите крака. Колата бяхме оставили в покрития бетонен паркинг, отворен откъм улицата, но защитен с огромни решетки, и ме обзе известна възбуда, сякаш се намирахме в затвор и там се целувахме. Сумракът и неясната светлина от далечната улична лампа обгръщаха телата ни! В колата бях надул *Hourglass* на Кийт Джарет. Вратите бяха отворени, музиката се носеше като от кабина с усилватели и изглеждаше като че ли някой там в колата наистина свиреше на гигантско пиано, а ние се докосвахме като за първи път. Не бях я виждал три дни, но тъй като в този град на живи мъртвци всичко бе различно, ми се струваха години. Неочаквано се смутихме, което за непознати би изглеждало нелепо, ако знаеха, че спяхме заедно от две години. Не знам какво точно беше, понякога има нещо във въздуха на даден ден, мимолетно движение, ухане или лицето на случаен минавач, заради когото страстта между двама души пламва като в първия ден. Знам, че бяхме пияни, разбира се, че бяхме, иначе не можеше да стане по този простичък, непринуден начин; но когато тя почти заспа в пиян полусън, както беше права, клатушкайки се на високите си черни токчета, обвила с крака моя крак, като ме целуваше и милваше, бръкнала в панталона ми, с тази музика в този нечист гараж, изглеждаше като че ли небесата за първи път се отвориха и аз за първи, а не за стотен път преживях всичко това. Не знам защо не се качихме горе, а останахме в гаража и слушайки ангела в колата, легнахме върху топлия капак на мотора. Придърпах я върху себе си, тя повдигна черната си рокля и докато ме целуваше и близеше, свърши останалото. Точно когато навлязох в топлинното ѝ влажно телце, наблизих минаха няколко младежи. Музиката беше привлякла вниманието им и когато иззад решетките видяха чисто порнографската гледка, която представляваха нашите небесни чувства, погледнати от друг ъгъл, те застинаха онемели. Висок младеж с червена коса и обувки кубинки се хвърли предизвикателно към решетките и извика нещо, което не можахме да разберем заради силната музика; другите го издърпаха, постояха още малко и като видяха как моят

ангел, тихо стенойки, невъзмутимо започна да се движи върху ми, просто си продължиха по пътя, леко унили. Движенията ѝ бяха толкова забавени, разиграваха се в толкова приказно *slow motion*¹, че можеха да продължат с часове, което може би и ставаше, забравил съм вече. Съмваше се, музиката отдавна беше спряла, капакът на колата беше топъл единствено там, където лежахме, когато тя почти отхапа устната ми и нагаде пронизителен вик. Целият гараж беше придобил странен мирис, в който като в парфюм се бяха смесили ароматите на студения камък, изстиващия бензин и потта от нас, запечатали се в съзнанието ми с незаличимостта на „първото“! Човек не знае защо понякога получава това като подарък, ей така, докато иначе месеци наред трябва да чака за лъч светлина, броейки унил по земята.

Следващият ден обикаляхме из широките улици с магазини, купихме чифт скъпи обувки за нея, нова риза за мене, екзотична готварска книга, шише мексиканска ракия, хавлиена кърпа, под която можеш направо да къмпираш, и преди да се усетим, трябваше да тръгнем всеки в посоката си. Случайността, която прозираше от всички тези неща, изглеждаше опасна, за нея също – ние като че ли бяхме освободени от очевидното, освободени от факта, че се познаваме и безразсъдно захвърлихме общото си минало. Взехме си сбогом, страхувайки се искрено, че може би никога нямаше да се видим отново. Едва сега осъзнах, че именно този страх беше придал на сцената в гаража предната вечер силата на „първото“ – възможността това да е за последен път. Началото и възможният край се докоснаха, така както тя беше клекнала върху мене и ме вкара в себе си с онзи прост поривист жест, с който жената подчинява мъжа, когото желае. Поех всичките чанти от нея, покупки, които ненадейно бяха загубили очарованието си и се бяха превърнали в мъртва тежест за идни дни. Как можахме да се подведем да купуваме неща, които трябваше да създават илюзията за съвместно бъдеще? В каква детински прищевки се превръща желанието под страха от следващия миг? Спомням си, че тя се обърна да ме погледне, изчезващ образ сред другите, и отново мъже, които гледаха след нея, натам, където продължавах да гледам и аз, докато изчезне в гъмжилото от тела, с редуващи се странни лъчи и сенки. Тогава продължих и аз, с подута долна устна, подути очи и объркани коси, които дори и под душа не искаха да улегнат. Бях все още леко пиян и имах измамното чувство, че младостта е вечна, лудост, която прави човека щастлив. Защото тогава онази сутрин, знам това със сигурност, в мене беше се вселила Вечността – като отпечатък от нещо безкрайно, миг, вселил се задълго в едно недълговечно, тленно тяло.

¹ *Slow motion* – термин от света на киното, където картината се показва с част от нормалната скорост.

Проблемите на вярата в глобалния свят са в центъра на новия 131 брой на сп. „Християнство и култура“. На тази тема е посветена и Енцикликата на Светия и велик събор на Православната църква (Крит, 2016 г.), статията на Виктор Рудометов за формите на религиозна глокализация, както и разговорът с Юрген Молтман „По-скоро хиляди пъти ще се разочаровам, отколкото да се откажа от надеждата“. Темата намира продължение в текста на о. Пиер Теяр дьо Шарден „Литургията на света“ и в анализа на изследователския център „Плю“, който пита: „Какво имат предвид американците, когато казват, че вярват в Бог?“. „Самото дело на Константин Преславски е чудо“,

заявява в интервюто на броя проф. Климентина Иванова. А проф. Лиляна Симеонова изследва „българският въпрос“ и кризата на папството през последната третина на IX в. Съвременното богословие е представено с текста на о. Александър Шмеман за „Тайнството Кръщение“ и статията на о. Андрию Лаут за „Етика на добродетелта. Сравнение между св. Максим Исповедник и Тома от Аквину“. В рубриката „Християнство и психология“ Паулина Тодорова се спира на проблема „изцеление и спасение“ – за сходствата и различията между работата на лекаря и свещенослужителя. Броят е илюстриран с творби на Юлия Станкова.

ПОРТАЛ „КУЛТУРА“
www.kultura.bg/web/ – нова територия за гледни точки, видеointервюта и дебати с колумнистите Иван Кръстев, Калин Янакиев, Теодора Димова, Деян Енев, Тони Николов, Андрей Захариев и Даниел Смилов.

Вижте: Професорско каре – „Истината“.
Прочетете: Георги Марков – „Дъговете на съвременната българска литература“ (публикува се за първи път); Силвия Томова – „За балета като начин на живот“.

ПРЕЛИСТВАЙКИ

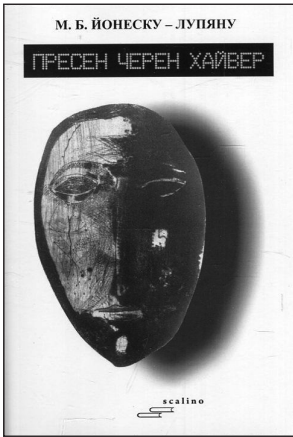
Роман провокация

Романът „Пресен черен хайвер“ е предизвикателство, което ни захвърля безпощадно като самоубийствена мисъл към пропастта на абсурда. Онзи абсурд, който, освен философски проблем, е и поетика: начин, концепция, конструиране и изследване на човешкото в неговата цялост и липса. Повествованието на румънския автор М. Б. Йонеску-Лупяну проследява конфликта, вечното единоборство на хората помежду си, от една страна, и на сблъсъка на онзи подобия, в които хората са се превърнали, с автентичността, която са забравили. В сюжетно отношение, страниците са посипани, от на пръв поглед, разхвърляни цветни стъклъца, изпаднали сякаш от строшен калейдоскоп. Призмата, сглобена след прочита, обаче отразява не конкретното историческо време, а вечността на самоунищожаващата се човешка душа. Пред очите ни изникват моменти от руско-турските конфликти, болшевишката революция, Първата и Втората световна война, съветската диктатура... Чрез използването на конкретни исторически събития Йонеску-Лупяну навлиза в полето на историографската метафикция. Пречупва като през криви огледала документалното, за да го препрати към настоящето със своя актуален заряд и проблематика. Пространствената обусловеност е свързана с делтата на река Дунав. Изпод дълбините на топоса обаче изплуват сенките на универсалното обезчовечаване. То се носи бавно и

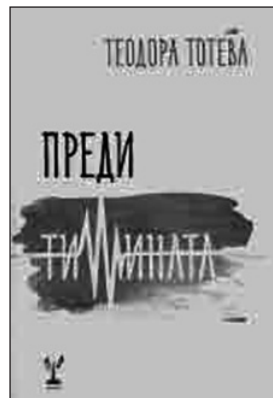
река. В 140-те страници са заключени привидно несвързани случки, оброчени разкази, умело преплетени в историко-фикционален дискурс. Неслучайно още на първата страница, авторът уж небрежно споменава за възникването на сюрреализма. Именно на неговата идейна основа той ще изгради своето повествование като съновидение, в което разкодираме брутално откровение за непосилната жестокост на реалността. Линейност на разказа не съществува. Той битува в хаоса. Езикът е стилизиран, наративът – наксан, изграден върху фрагмента, като конструктор за кондензация на смисли. От това се ражда една жива, дишаща тъкан, която на моменти ни задушава със своята неподправеност и суровост. Четем за убийства, изнасилвания, фетишизиране на оръжието, канибализъм, онзи, който явно в действителност се явява единственият обединяващ ни фактор. Авторът се заиграва с архетипи, без да се позовава на конкретни образи, докосвайки фино атавистичното у човека. „Пресен черен хайвер“ е книга, която дава заявка за преосмисляне на това, което сме и винаги ще бъдем.

ЛЮБЕН ДИМИТРОВ

М. Б. Йонеску-Лупяну, „Пресен черен хайвер“, (Scalino, 2018)

ПРЕПОРЪЧАНО

Теодора Томева, „Прегу тишината“, Scribens, С., 2018.
Силна втора книга на Теодора Томева, която по един много фин и в същото време категоричен начин обвързва тленното с езика, пита за вярата и безсмъртието, знаейки, че езикът не може да гоиде, ако си премъчал другия.

„Жените в Българската литература“, съст. Людмила Хр. Малинова, Кристина Йорданова, Маринели Димитрова, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2018.
Томът включва както интересни теоретични изследвания върху феминизма, така и конкретни прочити на редица ключови за феминизма теми, заедно с преглед на творчеството на много жени писателки и интелектуалки от различните периоди и сфери на българската културна история.

НОМИНАЦИИ

Номинации за годишните награди на Портал „Култура“ (I кръг)

В съответствие с регламента на конкурса, журито номинира следните творби (по азбучен ред на авторите) в разделите *проза* и *хуманитаристика*:

Проза

Ангел Игов, *Фини прахови частици*, „Жанет 45“

Георги Тенев, *Жената на писателя*, „Колибри“

Захари Карабашлиев, *Хавра*, „Сиела“

Здравка Евтимова, *Юлски разкази*, „Жанет 45“

Иван Сухиванов, *Обратно броене*, „Либра скорп“

Леа Коев, *Рафаел*, „Ентусиаст“

Милен Русков, *Чамкория*, „Жанет 45“

Оля Стоянова, *Висока облачност*, „Жанет 45“

Хуманитаристика

Антония Велкова-Гайдаржиева, *Световите на литературата. Разговори със Светлозар Игов, УИ „Св. св. Кирил и Методий“*

Борислав Скочев, *Концлагерът Белене 1949-1987*, „Сиела“

Ваня Георгиева, *Екатерина Каравелова – Лора Каравелова. Културно-историческият сюжет „майки – дъщери“ в български контекст*, „Изток Запад“

Владимир Левчев, *Краят на една епоха. Мутренската култура и залезът на Запада*, „Ерго“

Мария Огойска, *Прочити върху християнския дух на българската литература*, изд. „Петко Венедиков“

Митко Новков, *От Мърквичка до Минотавра*, „Жанет 45“

Младен Влашки, *Млада Виена в млада България*, „Хермес“

Пламен Дойнов, *Литература на случаите. От „Тютюн“ до „Хайка за вълци“*, „Сиела“

ПОКАНА

Поредицата „Разказвач на месеца“ продължава с един от най-популярните български белетристи, чиито книги, освен у нас, имат десетки издания за граница. **На 28 юни 2018 г. (четвъртък), от 18:30 ч. в Литературния клуб на Столична библиотека** (пл. „Славейков“ № 4) той ще бъде представен от проф. Михаил Неделчев, ще чете откъси от своите произведения и ще разговаря с почитателите си. Книгите на Алек Попов – на български, както и издадените в чужбина преводи – ще бъдат изложени във витрини на втория етаж в направление „Обслужване на читатели“ през целия месец. Заповядайте!

Между привързването и освобождаването

Виргиния Захариева има 5 поетични книги. Тя не е от поетите, които се страхуват да изчезнат задъгго. Появява се и публикува, когато наистина има какво да каже. И ако в предишни свои книги тя експериментирала много с женския език и изобщо с женското писане, в новата си поетична книга тя е откъд идеологиите. И не че езикът не е важен за нея, но той е някак откъд, прекралчл е в мънанието. Разбира се, жената и тук е в центъра, но тази жена е някак друга, притихнала, поела от мъдростта на Изтока, прозряла. Да, може би бунтарството е поизчезнало, но в „Емоги за една ръка“ виждаме мъдрата и проникателна Виргиния Захариева, която е овладяла силата на думите, а през тях – и силата на света. Защото това е книга, която иска да подрежда – тишината, предметите, хората, чувствата, света. И най-вече – себе си. Да ги подрежда според цветовете, формите, сенките, според присъствията, и отново – предимно чрез отсъствията и спомените. При това с ясното съзнание за ред и закони. А в крайна сметка какво друго е поезията, ако не онова вторично мотивиране на думите, което ни кара да застиваме и притихваме пред точността, което съживява вярата ни, че светът е овладяем, че думите назовават с точността на спринцовки.

Затова и вселенският и човешкият хаос са се утаили в една повтаремост и една минималистичност, които понякога плашат. Как се разказват такива истории? Как се пише за света и за Аза в малко думи, с пестеливост и почти с недоузданост? Разказът, твърди стихосбирката на Виргиния Захариева, е възможен. Той е разказ за всички онова откъд, пречупено през собственото преживяване, чувстване, запомняне и визуализиране. Затова той е разказ за или на една ръка. Другите някак са се изплъзнали от него. Много са индикациите за самотата в тази книга. Багажът, който се реди, не е приготвление за щастливо пътуване, а знак за напускане, което отдалечава от други, само собствения. Вечерта е изпълнена с музика без слушатели, тъй като не става дума за концерт, а за някакво самотно изпълнение. С взаимността се е случило това, което с мечето от детството – детското насилие го е превърнало в ненужен парцал. И което е може би най-важното – собствената плът е предала жената, започнало е остаряването, а то е сигурен вход към отсъствието на любов, която да съживява тялото. Как по-добре би могло да се онагледи раздалечаването от този

стих: „Понечих да се облезна на теб/ и ми се схвана сърцето“. Новата героиня на Виргиния Захариева е изгнаничка – от света, от себе си, но не и от думите. Тях тя продължава да ги владее, вдъхновена от мъдрото съзерцание, идеята за прераждането и онази подреденост, за която стана дума. Може би затова успява да канализира тъгата и копнежите в нещо като прочетено бъдещо себе си, което ѝ дава сили да продължи да върви към някакви нови, непознати територии, в които липсата я прави само по-силна и устойчива. Пълнотата ѝ се ражда от забутите, които са осмислени и превърнати в образи на отсечени въжета, имащи способността да крепят в света. Защото тази жена е имала много, опитала е много, привързвала се е, обичала е, после любовта и взаимността са си отивали, но от тези уроци е оставало много. Именно това ѝ е позволило да възпита в съвместно съжителство всички жени, които е била на различни възрасти, в различни позиции, с различни възлюбени, и да оцелости себе си в едно сдобряване със себе си и със света. Сдобряване, при което от всеки предмет надничат забуги, но и следи от миналото, от нечие присъствие, което оживява във въпросния предмет. Оттук и емоции като опростяването,

почистването, улесняването, с което героинята се е въоръжила по пътя си напред. Не знам дали някоя българска поетеса може да мине, без да влезе в пряк или задочен диалог с Елисавета Багряна и мощното ѝ присъствие в традицията. Струва ми се, че и Виргиния Захариева не пропуска индиректния разговор с Багряна, а може би и с Вирджиния Улф, когато рисува своята жена, която от векове седи на брега някак изпразнена (може би от предразсъдъци?), някак прозрачна, вгледана в своите бездни и създаваща историята на своето себе си и на своя живот с другите и без тях. Накратко, Виргиния Захариева е написала мъдра, майсторска, силна книга, която поражда сетивата и те кара да се вгледаш в тялото, в душата, в другия, в предметите, всички по един особен начин обърнати, напуснати, отдалечени. И все пак, опитомени.

АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

Виргиния Захариева, „Емоги за една ръка“, С., 2018.

Г Л А С О В Е Т Е И М Ч У В А М Е

Удоволствието от работата с литературния текст и с езика

Разговор с Цвета Велинова

Госпожо Велинова, наскоро участвахте в преводаческо-писателската група, която включваше български писатели и преводачи, както и техни чуждестранни колеги, с която отбелязахте 24 май в Брюксел.

Разкажете повече за събитието, както и за установените от Вас контакти. На 22 май наистина се проведе интересна среща в Брюксел между български и чужди автори и техните преводачи. Темата беше многоезичността. Същия ден имаше и среща на министрите на културата и на образованието от страните на ЕС на същата тема и бе приет документ-препоръка от ЕК за цялостен подход към преподаването и изучаването на чужди езици.

Срещата на писатели и преводачи беше важна за илюстриране на важността на темата многоезичност, както и за опознаването и контактите между българските автори и техните потенциални преводачи в другите страни на Европа. За мене беше много обогатяваща срещата ми с Албена Стамболова, Здравка Евтимова, Кристина Димитрова, Дария Карапеткова. Писателят Стефан Хертманс, с когото заедно с издателите ни от Black Flamingo представихме преведената неотдавна в България пиеса *Антигона в Моленбек*, също остана доволен от възможността да се срещне и разговаря със свои колеги от България. Надява се тези срещи да имат продължение.

Позната ли е българската литература в Холандия? Какъв е Вашият опит на преводач в това отношение?

Не е много позната. През 2015 излезе *Физика на тъгата* на холандски и Георги Господинов е четен и ценен, поне сред хората, с които общувам. Прие се добре и от критиката. Преди това излезе в превод *Време разделило* на Антон Дончев. За нея нямам впечатление колко популярна е, но в пресата имаше добри рецензии. Аз преведох стихове на Марин Бодаков и Златна Костова и ги предложих на издателството на Стефан Хертманс De Bezige Bij, което току-що бе сключило договор за 3 негови пиеси с българското издателство Black Flamingo. Писах им и за няколко други имена – поети и белетристи от България, с намерението да ги заинтересувам. Отговорът беше, че не поемат риска, че българската литература в Холандия е непозната и ще изисква много средства за реклама, с

неизвестен резултат.

Въпрос е на време. След срещата в Брюксел и след последвалата я Европейски културен форум в Амстердам (31 май – 3 юни 2018) се появяват някои възможности за започване на разговори с холандски издателства. Необходимо е обаче и частично субсидиране на издаването и превода на български автори – дали от Европейски програми, дали от българската програма „Преводи“ за поощряване на превод и издаване на българска литература в чужбина – това ще накара холандските издателства да поемат риска да се заемат с доста неизвестна за тях литература. Надявам се това да стане!

А смятате ли, че ние вече относително добре познаваме холандската съвременна литература? Херман Кох ли е най-популярният холандски писател днес?

Херман Кох е най-продаваният в света холандски автор. Той владее тайните на продаваемия продукт, идва от света на телевизията. Аз лично го чета от любопитство, харесвам повече разказите му, отколкото бестселърите му. Миналата година той написа книгата-подарък *Лесен живот* за ежегодната седмица на книгата в Холандия. Това е чест, която се дава на добри писатели. Самият Кох беше много развълнуван и някак си невярващ. Като личност е скромен и славата (световната) не му е завъртяла главата. Това ми харесва в него. На български има преводи и на други, не толкова лесно продаваеми холандски автори (Кони Палмен е една от тях) и българските издателства също преценяват внимателно кое ще се продаде лесно и кое иска допълнителна реклама и средства. Можем ли да им се сърдим? Холандия и Фландрия (холандскоговорещата част на Белгия) са част от един общ Езиков съюз и с доста богати фондове за поощряване на преводи и издаване на холандскоезични автори в чужбина. Но и там изискванията и правилата не са лесни за българските издатели. Искане се търпение и много вяра в това, което желае човек да поднесе на читателите си.

Кои са преводачите, от които сте се учили?

Александър Шурбанов. Той беше млад асистент, когато учех английска филология. Неговата любов към езика като такъв и талантът му като поет, писател и преводач винаги са ме

съпровождали. Така и така неговият двуезичен *Хамлет* е винаги с мене. *Хамлет*, в много отдавнашния превод на Димитър Подвързачов и този на Гео Милев ме накараха да напусна уютното си съществуване, оградена от близките си – на 14 години, и да отида да уча в английската гимназия в Пловдив. Любовта към преведения *Хамлет*! Без тези изключителни преводачи – Д. Подвързачов, Гео Милев, Александър Шурбанов – нямаше да съм открила какво искам – а то е да работя с литературния текст и с езика като такъв.

„Хамлет и моите пътеводни звезди“ беше озаглавено есето ми в семестъра по творческо писане по време на следването ми в Лайден. Водеше го холандският писател Адриан ван Дис. От близо 250 души участници той избра това есе да прочете пред аудиторията (годината беше 1996) и започна с думите: „Това, което ще чуете, е родено отчасти откъд Желязната завеса. Удивен съм от културното богатство на България и от пътя на това момиче с Хамлет в ръката, но и с другите ѝ пътеводни звезди, които я довеждат в Хага и Лайден – и за които си струва да чуем“. Другите бяха българските ми пътеводни звезди – Яворов, Дебелянов, Йовков, Хайтов. И цялото богатство на българския език, което винаги ме е съпровождало.

Какви автори и жанрове предпочитате да превеждате?

Любими автори имам много. Надявам се да ми стигнат годините напред да преведа на български още неща от Стефан Хертманс. Има прекрасни стихове, разкази, романи. Освен това ми се иска да преведа и автори като Маря Праюс, Ян Брокен, Маренте де Моор, П. Ф. Томезе, Естер Гертмесе. Български автори, които искам да преведа на холандски – много са. Стихове, разкази, романи – само да се намери издател в Холандия, който да повярва в тях.

Кои са най-сериозните предизвикателства пред един преводач?

Сериозните предизвикателства са да се намери издател, който да издаде преведеното. Както в България, така и извън нея. Предизвикателство е и да запази човек вярата си в това, което прави, и любовта към литературния превод. Но и да успява да убеди издателствата в качеството на това, което предлага. Преди две години преведох части от «Война и терпентин» на Стефан Хертманс и се обърнах към две български издателства. Книгата

се радва на невероятен успех и освен че е приета от широката читателска публика в повече от 25 страни, се радва и на милиони печалба. Не можах да ги убедя. Сега едно българско издателство е купило правата и тя ще бъде преведена на български, но не от мене. Ако бях убедителна преди две години, можеше и друго да се получи. Но се радвам, че ще излезе на български.

Как съчетавате преводаческата работа с журналистиката?

Съчетавам ги успешно и с удоволствие. То е все работа с езика, а той за мене е първа и трайна любов. Тази любов към езика ми помага и в другата работа, с която се занимавам от години – формулиране на политиките за успешно европейско сътрудничество за регионалните и местните холандски власти. Там езикът не е точно този, с който обичам да се занимавам – литературния, но умението да пиша ми помага. И така Хамлет ме доведе и до Метропол-региона Хага – Ротердам, където работя и с колеги от страната на датския принц...

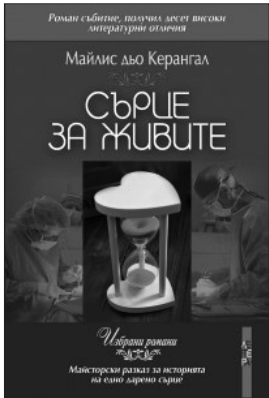
Над какво работите в момента?

Работя над превода на два театрални текста от Стефан Хертманс – *Фонтанелата* и *Разделението*. Ако всичко е добре и уредим с издателите заедно финансирането (трудно), те ще излязат на български до края на годината. Ако не уредим финансирането – ще ги сложа преведени на сайта на фондацията за проекти с Източна Европа STOEP или ще търся други възможности за издаването им.

Хага, 10 юни

Разговора води
АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

Майлис дьо Керангал, „Сърце за живите“, прев. от френски Андрей Манолов, изд. „Летера“, Пловдив, 2018, 206 с., 13 лв.

Определят Майлис дьо Керангал за една от надеждите на новото поколение френски писатели, майсторка на стилистичните и езикови експерименти. Писателката работи в престижното издателство „Галимар“. Романът ѝ „Сърце за живите“ се вписва в линията на все по-актуалните днес текстове, които проблематизират темата за трансплантацията на органи.

Роберт Менасе, „Столицата“, прев. от немски Ана Димова, изд. „Лега Артис“, Плевен, 2018, 446 с., 18 лв.

Нашумелият роман на австрийския писател среща читателя с многоезичието и пъстротата на европейската столица, Брюксел, и надниква в делника на Европейската комисия. С много хумор и виртуозно преплитайки един почти криминален, един псевдокриминален и няколко бюрократични сюжета, Менасе сякаш захранва скептицизма на критиците на Европейския съюз. Същевременно на фона на изобилието от герои и събития става ясно, че друг, алтернативен на ЕС и адекватен на времето политически и икономически проект, липсва. Съюзът остава единствената възможност за развитието на стария континент, стига причините за възникването му и основната идея на създателите му да не бъдат забравени. По интригуващ и забавен начин романът разгръща идеите, заложили в есето на Менасе „Залезът на Европа“ („Лега Артис“, 2013, прев. Ангел Христов).

„Тетрадки за аржентинска литература: Хорхе Луис Борхес“, съст. Лиляна Табакова, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2018, 239 с., 16 лв.

Сборникът представя интересни български прочити на творчеството на Борхес, както и някои испаноезични интерпретации на писателя, които разширяват знанията за рецепцията на писателя и възможните културни препратки, които се

4

разчитат в текстовете му. Ценно приложение е публикуваният списък с издадените на български заглавия на Борхес.

Литературен вестник 27.06-3.07.2018

Итало Калвино: любовни писма до невидими градове и една жена

През 1974 г., две години след публикуването на „Невидимите градове“, задават на Итало Калвино въпроса защо е нарекл градовете от романа с женски имена. „Кръщаването на въображаеми градове откриваше пред мен редица възможности – отговаря той. – Можеше например да им се дадат източни имена. Да се превръщат страните от Изтока в символи, почти алегии на по-близки ситуации, е традиция, която датира от XVIII век. Но аз намирам, че днес Азия е станала нещо различно за нас, нещо много по-близко. Това е място, чиито проблеми стоят пред всички ни. Азия вече не може да се използва като символ. Така че не пожелах да търся имена, които

да имат дори далечен източен привкус. Можех да сложа напълно абстрактни имена, но те биха били подходящи за определен тип градове, не за всички. По някакъв начин обаче щях да изпадна в своеволие. В замяна на това мисля, че въпросните женски имена приближават тези градове, създават връзка с тях, превръщат всяко от парчетата текст в почти любовно писмо, или безлюбовно, и изграждат лично отношение с техните въображаеми реалности...“ Новото издание на „Невидимите градове“ (изд. „Колибри“) припомня изяществото на това въображение и е повод да се повдигне завесата над една не по-малко изящна, но съвсем реална любовна кореспонденция.

Скритата литература в „най-красивите писма на XX век“: Итало Калвино и Елса де' Джорджи

Джузи Гати

Мястото е Рим през февруари 1955 г. Итало Калвино е на 32 години. От десетилетие сътрудничи на издателство „Ейнауди“, в което вече е публикувал „Пътеката на паяковите гнезда“ (1947), „Последен идва гарванът“ (1949), „Разполовеният виконт“ (1952), и е безспорна фигура в културния живот след края на Втората световна война. Графиня Елса де' Джорджи (родена през 1914 г.) е малко над 40-годишна. Нейната красота е като на „ренесансова мадона, руса, с големи сини очи, правилно носле, класически овал на лицето“ (по думите на театралния критик и историк Мазолино д'Амико): по времето на „филмите на белите телефони“ е била обичана актриса. Потомка на старинната аристократична фамилия Джорджи Алберти от Умбрия, тя се измества да живее в Рим малко преди осемнайсетата си година, а през 1933 г. режисьорът Марио Камерини я кани във филма си „Винаги ще те обичам“. В продължение на десет години (толкова продължава снимачната ѝ кариера) е израла в над 30 филма. После се оттегля от киното, за да се посвети на писане, сценография и театър, за който е режисирана наред с останалите от Лукино Висконти и Орацио Коста, и партнира на Ренцо Ричи, Мемо Бенаси и Тино Караро. Постепенно появите ѝ стават спорадични с изключение на една важна роля за Джорджи Стрелер в „Якобиниците“ от Федерико Дзарди (1957) и „едно последно нелишено от скандален ореол участие“ в „Сало, или 120-те дни на Содом“ (1977) на Пиер Паоло Пазолини. Елса е страстна и смела жена: през годините на фашизма е заемала отявено антифашистки позиции, които впоследствие ще доведат до активната ѝ подкрепа за Съпротивата в Рим. Домакин на много желан и посещаван светски клуб, Елса обича да е заобиколена от компанията на най-плодовитите улове на XX век:

Програма „Култура“ на Столична община

им. Още тогава ми правеше удоволствие да събирам хората без абсолютно никакви користни подбуди.“

Когато среща за пръв път Итало Калвино, годината,

както казахме, е 1955-а. В няколко тетрадки актрисата писателка е събрала портретите на основните фигури на антифашизма и Съпротивата в Рим, а от „Ейнауди“ се съгласяват да публикуват тези записки. За предговора е поканен Гаетано Салвемини; Карло Леви е художник на корицата, но книгата се нуждае от редактиране и Джулио Ейнауди възлага тази задача на един от най-добрите си редактори: именно Итало Калвино. Книгата излиза със заглавието „Връстниците“ и същата година печели наградата „Виареджо“. Елса е красива жена с голям чар и с всички данни и поведение на звезда: ярък темперамент, страсти, скандали, любови. Очарованието оказва силно въздействие върху младия писател: пламва любов от пръв поглед. От този ден ежедневно в продължение на три години Калвино ѝ пише над четиристотин писма: преписка, която е така изпълнена със страст, че Мария Корти нарича това „най-красивите писма на XX век“. Елса обаче е омъжена за граф Алесандро Контини Бонакоси (Сандрино) от Флоренция, издънка на една от най-изтъкнатите столични фамилии и наследник на превъзходна колекция от старинни картини. По същото време се случва нещо наистина мистериозно. Разказва го редакторът на рубриката „Италиански откровения“ в седмичника „Еспресо“ Мино Гуерини (който подписва материалите си с псевдонима Минимум): „Елса беше много красива тази вечер, облечена в рокля с щедро деколте, и Сандрино изглеждаше леко възбуден, по-влюбен от обичайното. Има предвид празненството по случай седмата годишнина от сватбата им. На следващата сутрин се събудил рано и казал на жена си: „Отскачам до Флоренция. Ще се върна следобед.“ Но не се връща нито следобед, нито на другия ден. Изчезването на Сандрино Контини отваря един не докрай изяснен и до днес казус с колекцията от произведения на изкуството на семейство Бонакоси, наброяваща над хиляда шедьовъра от Тициан, Чимабуе, Ел Греко, Гоя, Гирландайо, Мурильо. Всъщност графът се появява чак година по-късно, за да поиска развод от Елса. Тя отказва, което слага началото на дълъг и ожесточен сблъсък за наследството Бонакоси. После той изчезва окончателно. През 1975 г. го откриват мъртъв в жилището му във Вашингтон, обесен с две въжета на корнiza на една завеса, който няма как да е можел да издържи тежестта му, а това дава поле за догадки от по-друг характер.“ Но да се върнем на Калвино. „Де' Джорджи е имала артистичен усет за живота, творчески размах, който намирал

израз в метафоричното ѝ говорене – твърди Мария Корти, която е чела емоционалната преписка между двамата. – След срещата им не е било възможно Калвино да не се влюби в нея.“ Между редовете на тези писма прозира образът на един непознат Калвино, неочакван, интимен, напълно различен от стереотипната представа за саможиб и свързан човек, интелектуалец моралист, определян от критиците с етикета „студен“ (той, роденият в Куба!). Той е нежен и страстен, когато пише: „Ужасяващо като войната е щастието, което ми носиш. И най-възпламеняващо от всичко, което изпитвам в обятията ти, е мисълта, че този, който те прегръща, съм аз, а не друг.“ Лудо влюбен е в Елса: нарича я Палома, Слънчев лъч. Писмата му изобилстват с чувственост и еротизъм. Независимо че двамата се опитват да крият връзката си, тя е изключително обсъждана в литературните среди и клякарските вестници я коментират, въпреки че жълтите новини все още не са истински оформен жанр. Отново Мино Гуерини от „Еспресо“ лансира хипотезата, че посвещението на „Италианските приказки“ на Калвино „R.d.s.“, а именно Raggio di sole (Слънчев лъч), не е нищо друго освен непълна анаграма на името Елса де' Джорджи. Журналистът успява да отпори механизма на кляката заради „нездравото желание на хората да знаят за най-изтъкнатите личности това, което не е на показ“. За да разсее слуховете и предположенията, самата Елса де' Джорджи в книгата си „Видях твоя влак да отпътува“ (публикувана през 1992 г. от изд. „Фелтринели“) разказва биографията на тази любов. Звездата се връща назад в спомените си, за да възстанови време, което не е изгубено, а изживяно под знака на една не просто любовна история. „История, която трябваше да поверя на нечия друга памет, преди някоя neveжа и самонадеяна ръка да оскверни истината за нея.“

И неслучайно решава да озаглави книгата с първия ред от едно писмо на Калвино: „Видях твоя влак да отпътува, ти на прозореца, помахаш ти, незабелязан, от прозореца на моя влак, прекрасна... Влакът, който ме тегли нагоре из Италия, и този, който ще те отведе на юг, ми се струват картина на безпощадна жестокост, като два коня, пришпорвани в противоположни посоки, които разкъсват едно цяло тяло.“ Това е сложна и бурна любов, състояща се от откраднати срещи, забранени пътувания между Рим и Турин, срещи по влаковете точно като във филмите или романите подлистници

на фона на изключително деликатен исторически момент, в който фигурата и творчеството на големия Калвино изпъкват с цялата си красноречива сила. В края на пътуването към любимата си – ще напише в „Трудната любов“ – един мъж разбира, че истинската любовна нощ е тази, която е прекарал в неудобно купе втора класа, бързайки да отиде при нея. „Точно в този момент, изтерзан от любов, Калвино започна да мечтае за живот по дърветата“, пише Елса, с което загатва, че тя е вдъхновила сюжета на „Баронът по дърветата“ и „Приказките“. Заг образа на Брадманте от „Несъществуващият рицар“ стои отново тя.

„Ако изгубя любовта ти – ъ пише Калвино – целият ми живот ще се сгромоляса отгоре ми.“

Взискателен и ревнив към своята прекрасна и ухажвана любима, той изригва: „Имам повече от всякога нужда да бъда в обятията ти. И тази твоя прищявка да кокетираш, която сега пак те прихваща, я разглеждам като нахлуване на един психологически мотив, напълно чужд на атмосферата, която трябва да царя между нас.

Скъпа, любов моя, винаги изпитвам безпокойство, когато отворям твое писмо, и огромен порив на благодарност и любов, докато чета любящите ти думи. (...) Когато говориш с мен за мен, те слушам с отворена уста, заслепен едновременно от възхита към твоята интелигентност или от неударим нарцисизъм и от любовна признателност...“

Калвино е лудо влюбен, неимоверно различен от клиширания образ, възпроизвеждан в училищните христоматии:

„Радост моя, бих искал един сезон, в който за мен да няма друго освен теб, бял лист и желание да пиша лазурни и безгрижни неща. Сезон, а не цял живот? Стига, защо започнах така това писмо, аз искам да пиша за нашата любов, искам да те обичам, пишейки, да те обладавам, пишейки, не друго. Дали и тук не надделява страхът от страдание? Скъпа, скъпа моя, познаваш ме твърде добре, всъщност не, твърде слабо, тепърва трябва да те оставя да ме опознаеш, тепърва трябва да ти се открия, да те удивя, имам нужда да ми се възхища, както аз непрестанно ти се възхищавам.“

И още: „Ние наистина сме дрогирани: не мога да живея извън магическия кръг на любовта ни.“

След което внезапно през 1958 г. историята прекъсва.

„Щом Калвино – пише Елса – изгуби вяра в каквото и да било бъдеще на нашата

любов, обезсърчен от това, че бранех ожесточено Сандрино, повтори неговата постъпка. Изчезна.“

И наистина, откакто Сандрино изчезва безследно, Елса впряга всичките си усилия в това да разкрие загадката около бягството на своя съпруг и да попречи колекцията му да се разпилее и разпродаде в чужбина от останалите наследници, както обаче се случва.

Това е твърде непосилно за Калвино, който скоро се отказва от подобно изпитание.

„Да си с една жена – споделя той с Гуидо Пиовене, – като временно заемаш мястото на друг, е като да живееш върху трапец без предпазна мрежа.“

От изгарящата страст, която ги е свързвала от 1955 до 1958 г., остават писмата. Да си писател, да владееш „оръдието на труда“, позволява на любовта да не умира дори когато чувството е свършило.

Отделни писма от кореспонденцията, съхранявана в Ръкописния фонд в Павия от 1994 г., биват обнародвани от самата Де’Джорджи през 1990 г. Тя има желанието да докаже колко дълбоко е повлияла тяхната любовна история на интелектуалния и творчески път на писателя.

Прочитът на цялостното литературно творчество на Итало Калвино, който прави Мария Корти в незавършената си и посмъртно публикувана книга „Празниците на времето“, отива именно в тази посока. Изследователката, смятана за „един от най-значимите литературни критици на италианския XX век“, на която Елса де’ Джорджи оставя четиристотинте любовни писма от Калвино, признава, че тази кореспонденция ѝ е позволила да „хвърли повече светлина върху стилистичните стратегии“ на писателя.

И тъй, тази любов е променила живота на Калвино и разбирането му за литературата. А писмата представляват онази „скрита литература“, която, макар и не в съзвучие с представата за писателя, все пак има съществен принос към осмислянето на цялостния му начин на съществуване и писане.

В интервю за в. „Джорно“ от 28 януари 1995 г. самата Де’ Джорджи го потвърждава: Бих казала, че новост представляват най-вече идеите, които Калвино ми описва. Има откровения относно бурните му отношения с Комунистическата партия по време на унгарските събития, има негови думи за Томас Ман, има разказ за срещата му с Дьорд Лукач.

Самият Калвино признава, че тъкмо чрез любовната връзка с Елса се осъществява неговото възпитание на чувствата:

„Години наред – споделя той – съм се окопавал в антивиталистичната полемика (...). А сега, откакто съм обзет от тази любов, която ме отприщва като природна стихия, повече от всякога съм съпричастен на всяка проява, която залага на вкус към живота (...), към неустовното въодушевление, към порива.“

„Най-красивите писма на XX век“, свидетелство за много силна страст и плодотворна интелектуална връзка, все още не са видели бял свят, а се пазят в недостъпно ковчеже в Павия.

На 6 септември 1985 г. във вилата си в Рокамаре близо до Кастильоне, където прекарва ваканцията, Калвино е поразен от инсулт. Почива на 19 септември от мозъчен кръвоизлив, месец преди да навърши 62 години.

Елса де’ Джорджи издъхва в Римската поликлиника на 12 септември 1997 г. от усложнения след заболяване на връщане от Милано, където е била на концерт под диригентството на Рикардо Мути. Трябвало е да минат 25 години от смъртта на Калвино, за да може кореспонденцията да бъде публикувана; минали са 32, а забраната на Естер Юдит Сингер, негова съпруга от 1962 г., все още е в сила.

След смъртта на писателя Елса де’ Джорджи казва: „Интелектуалците умират едва когато решат да умрат.“

Източник: <https://gattigiუსy.wordpress.com/>

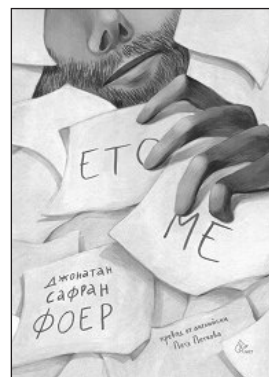
Превод (с незначителни съкращения):
ДАРИЯ КАРАПЕТКОВА

Текстът се препечатва от „АртАкция“, с което „Литературен вестник“ отбелязва както новото издание на „Невидимите градове“ на Итало Калвино, така и появата на една нова медия за култура и литература, каквато е АртАкция. ЛВ приветства това ново поле за творчески рефлексии и желае успех на АртАкция.

Колсън Уайтхед, „Подземната железница“, прев. от английски Ангел Изгов, изд. „Лист“, С., 2018, 398 с., 18 лв.

Колсън Уайтхед е едно от нашумелите и награждавани имена в съвременната американска литература. С романа, който ни предлага издателство „Лист“, той печели „Пулицър“ за 2017 г. „Подземната железница“ разказва историята на млада цветнокожа жена в щата Джорджия от средата на 19. в., която се опитва да избяга от робство. Препращайки от историческото към фантастичното и от миналото към настоящето, американският писател не просто представя прекеждията на робинята, но рисува и една по-цялостна картина на потисничеството, страха и жестокостта.

Джонатан Сафран Фоер, „Ето ме“, прев. от английски Петя Петкова, изд. „Лист“, С., 2018, 571 с., 24 лв.

Новият роман на познатия на българската публика американски писател Джонатан Фоер отново се вглежда в днешния ден и пита какво се случва с любовта, когато я замени инерцията, до какво води неудоветвореността, какъв е смисълът на живота, какво е мястото на вярата в него и как религията и новите технологии се пресичат.

Велина Минкова, „Бразилски храст“, изд. „Колибри“, С., 2018, 157 с., 12 лв.

Читателите на ЛВ познават някои от разказите, публикувани в този сборник на младата българска писателка, в който отново се прелитат реални и причудливи места и герои, абсурдът често измества реалистичното, а свежият хумор е водещ в цялостното писане на Велина Минкова.

Литературата възпитава емоциите на децата, обаче само когато им се поднесе текст, който може да ги развълнува

Разговор с Лилия Рачева-Стратиева

За Вас като автор кое е най-важно, на което един писател трябва да заложи в една детска книжка?

Същото, на което трябва да заложи и в една книга за възрастни: важен проблем, който занимава и вълнува децата и който може да предизвика разговор и спорове, интересен сюжет, конфликти, хумор... А ако успее да постигне и новаторство във формата, би било още по-добре. Преди време разговарях с една норвежка специалистка по детска литература. На въпроса как си обяснява успеха и новаторството на норвежката литература за деца, тя сподели с мен, че техните писатели експериментират нови форми най-напред в по-малкия обем на детската книга. И ако тези нови форми в детската литература проработят, те ги прилагат и в книгите си за възрастни.

Как избирате преводните заглавия за деца, над които работите?

Какви са спомените Ви от времето, когато бяхте отговорен редактор на легендарната Библиотека „Смехурко“?

Когато навремето Николай Янков организира издателство „Отечество“, той много внимателно подбираше първите си кадри: Божанка Константинова отговаряше за българската литература, Венка Бешкова за историческите книги, Венелин Вълканов за илюстрациите и оформлението, а аз – за преводната литература. Първоначално поредиците бяха разделени – отделно поредици за българска детска литература, отделно за чужда литература. Винаги съм смятала, че българската литература трябва да присъства и в поредиците за чужда литература и да се съизмерва със световната литература, без да губи, разбира се, спецификата си. Така се роди „Смехурко“, който тръгна от български герой и с български автори и представи едни от най-интересните чужди хумористични книги за деца като „Мечо Пух“, „Емил от Лънеберга“, „Гумения Тарзан“, „Горе ръцете! или Враг №1“, „Фердинанд Великолепни“, „Малкият Никола“ и т.н. Подобен подход имаше и в поредицата „Когато бях малък“ – за детството на големи писатели, която получи името си от книгата на Добри Немиров. А на въпроса как избирам книгите за превод, отговорът ми е: Избирам книгите, които на мен ми харесват, но винаги ги проверявам чрез децата.

Какви са предизвикателствата пред преводача на детска литература?

Преводачът на детска литература превежда едновременно драматургия (в детските книги има много диалог, който трябва да звучи естествено), поезия (много често в детските книги има и поетични пасажи), хумористична литература (игрите на думи са също така често в детската литература и понякога трябва да се измислят наново). А в някои случаи преводът дори обогатява посланието на текста. По време на литературния фестивал, който организирахме в София и Пловдив през 2007 година и на който гостуваха 14 писатели и художници от Югоизточна Европа, произведенията им, които се четяха пред деца, трябваше да бъдат преведени на български език. Гръцкият писател Вангелис Илиопулос прочете една история за триъгълна рибка, която всички останали рибки много-много не уважават и дори избягват. Но когато рибките са в опасност, само тази рибка проявява съобразителност и смелост и спасява останалите. Героят на автора беше мъжка рибка, а тъй като рибка на български е от женски род, преводът придаде допълнителен смисъл на историята.

Какво липсва в момента на пазара в сферата на книгоиздаването за деца у нас?

Мисля, че българският пазар страда от липсата на картинни книги от най-

големите майстори на картинната книга, голяма част от които са и носители на медала „Андерсен“ като Антъни Браун, Томи Унгерер, Грегор Солотарев, Макс Велтхаус, Волф Елбрух, Йорг Мюлер, Свайн Нихюз...

Положително правата за тези книги струват доста скъпо, скъпо е и производството им, но според мен те също така са неизвестни за мнозина издатели. А какво по-добро средство да се възпитава у децата художествен вкус от това да им се дават стойностни картинни книги. На български е представен само Макс Велтхаус с пет книги, които обаче отдавна са изчерпани, а от Волф Елбрух поне в индекса на Народната библиотека има една книга, но аз не съм я видяла на пазара. По принцип пазарът е пълен с картинни книги, но най-добрите световни автори липсват. Изобщо картинната книга в България има труден път. Тук преобладава мнението, че книгата е преди всичко текст, а илюстрацията е нещо спомогателно. Това днес, във времето на визуалната култура и на различните медии, вече се промени. В картинната книга преобладава илюстрацията, а текстът е съвсем кратък. Но въпреки краткия текст картинните книги успяват да внушат много богато, понякога дори философско съдържание, да развият самостоятелно мислене, да подскажат на децата богатство от идеи, до които те постепенно сами да достигнат. Антъни Браун например в картинната книга „Гласове в парка“ разказва историята последователно в четири части, като всяка следваща част е разказана от различна гледна точка, и децата неусетно разбират как на едни и същи неща, може да се гледа през различни очи и по различен начин, а също че предразсъдъците са не при децата, а при възрастните. Картинната книга подпомага развитието на визуалната култура на децата. Помага им да проявяват интерес към изобразителното изкуство, защото илюстрацията в много случаи следва различните направления в изобразителното изкуство. Липсват ми и произведенията на българската литература от 20. век извън авторите, представени с откъси в учебниците.

Имате опит като редактор в международното теоретично списание за детска литература „Букбърг“. Как се пише критика за детска литература?

В „Букбърг“ се печатат предимно теоретични статии за детска литература, чиито автори използват същите методи на изследване, както теоретиците на литературата за възрастни. А кратките рецензии за детски книги имат предимно информационен характер, но независимо от информацията за съдържанието на книгата, която впрочем се съдържа във всяка анотация и в много от случаите е отпечатана и в книгата, те разкриват достоинства, но и слабостите на книгата. За мен един от примерите как да се пише за детската книга е изследването на Джеки Уилсгър „Как бе създадена Страната на чудесата“. Авторката анализира произведенията на авторите, които разглежда, като допълнително ги свързва и с подробен анализ на епохата и на съдбата на писателите. А книгата ѝ се чете като роман.

Следите ли промените в новите учебни програми? Смятате ли, че детската литература достатъчно е влязла в учебниците? И нужно ли е това, за да бъде тя по-четена и популярна?

Според мен у нас много стриктно се спазват учебните програми. Те би трябвало да дават насоките, основните положения, и да оставят свобода на учителя как да ги поднесе. Но тогава подготовката на учителя, умението му да прилага различни методики на обучение, да използва новите медии и интернет в процеса на обучение придобиват особено значение. В Англия и Финландия например и децата имат думата при изработването

на учебните програми, освен това там те не са пасивни слушатели, а са и активни участници в процеса на обучение. Когато бях в журито за наградата „Андерсен“, един от членовете на журито от Южна Африка беше раздал предложените книги и илюстрации на деца за мнение. На заседанията на журито ни съобщиха резултатите от преценката на децата. Те почти съвпаднаха с оценките и на журито. Според мен трябва повече да се допитваме до децата, повече да уважаваме тяхното мнение и да се съобразяваме с него. Напоследък в света на децата се наблюдава емоционален дефицит, поради което насилието и в училище, и извън него се увеличава. Литературата възпитава емоциите на децата, обаче само когато им се поднесе текст, който може да ги развълнува, да ги накара да прочетат цялата книга и да разговарят за нея. Френският писател Даниел Пенак в книгата си „Като роман“ разказва с много хумор за своите безразлични и нечетящи ученици и как започнал да чете в клас романа на Патрик Зюскинд „Парфюмът“. До такава степен успял да развълнува учениците си, че те не само с нетърпение започнали да очакват всеки час по литература, но и сами намерили книгата, за да я прочетат докрай, без да дочакат четенето в клас.

Разбира се, от училището не може да се иска всичко. В европейските проекти, в които съм участвала, винаги сме включвали и библиотеки и сме държали на сътрудничеството между училището и библиотеката. Училището през лятната ваканция е затворено, но библиотеките не са. Те имат идеи как да привличат децата през лятото и тези идеи би трябвало да се насърчават. Изобщо не само училището, но и библиотеките би трябвало да бъдат в центъра на вниманието. Преди години прочетох в монреалски вестник плана за санирането на един квартал, който бе изработен съвсем стриктно, по точки. Първата точка беше саниране на кварталната библиотека. Едва след това идваше санирането на жилищата. А университетската библиотека в Устер има и детски отдел, който се посещава от родители дори и със съвсем малки деца.

Има ли български детски автори и илюстратори, които са Ви впечатлили напоследък?

Трудно ми е да следя от разстояние българския книжен пазар. Авторите и художниците, които харесвам, са дебютирали отдавна и обикновено търсят нови книги от тях, но не ги намирам често. Това са Виктор Самуилов, Юлка, Мая Дългъчева, Петя Александрова, а от художниците – Виктор Паунов, Яна Левиева...

Напоследък приятно се изненадах, че художник като Киро Мавров отново е привлечен да илюстрира книги и че специалистите по детска литература не забравят доайена на българската илюстрация Любен Зидаров, чиито илюстрации и днес, толкова години след създаването им, са модерни. Колкото до новите имена, интересни са ми художничките Люба Халева и Невена Ангелова.

От авторите приятно ме изненадват Петя Кокудјева, Радостина Николова, забавно-образователните книги на Зорница Христова. Харесва ми съчетаването на текст, музика и сценични изкуства при Иван Рагенов.

Нашите издателства допитват ли се до Вас заради огромния експертен опит, който имате в тази област?

Има издатели, които се допитват до мен, особено що се отнася до преиздания. Нови и непознати писатели се налагат много по-трудно, а родителите станаха много подозрителни по отношение на новите книги, и често пъти с право. Тъй като в България няма критика на детската литература, а има само реклама на детските книги, дори за специалистите е трудно да се ориентират в морето от книги, които се издават,

какво остава за родителите. Защото, пак казвам, едно ново име, не само на български автор, но и на преводен автор или чужд илюстратор, е много трудно да се утвърди. Заглавието се продава бавно. Всеизвестна истина е, че производството на книгата е скъпо, а в България пазарът е малък. Специално за картинните книги обаче съществува възможност да се потърси сътрудничество с други държави, книгата да се отпечата в една от тях едновременно на няколко езика и по този начин да се повлияе на цената.

Ваша ли е идеята за организирането на Детския литературен фестивал, който се проведе през април в София? Как оценявате отзвукта му?

Литературни фестивали се провеждат в много държави под различни форми. В Берлин има литературен фестивал с програма за възрастни и с богата програма за деца. Във Виена има седмица на книгата за деца, която освен книги и илюстрации, показва и детски театър, филми по книги, поетичен slam и т.н. Но идеята не беше моя, а на издателката Василка Ванчева. По нейно настояване организационният секретар на асоциация „Българска книга“ Валентина Божикова посети Виенската седмица на книгата и според мен положи изключително много усилия, за да организира фестивала. Аз само написах препоръка до националния фонд „Култура“, за да бъдат отпуснати средства на Асоциацията на книгоиздателите за организиране на фестивала. Изненадана бях от реакцията на книгоиздателите, които много ентусиазирано предлагаха автори и художници за участие във фестивала. Очевидно, когато интересите на организаторите съвпадат, се получава много добър резултат. Приятно ме изненадах и медиите, които отразяваха подробно фестивала. Разбира се, трябва и да се има предвид, че през последните години се появиха, макар и малко на брой, организации, които популяризират добрата детска книга, появиха се и много електронни медии. Много ми се иска да бъда оптимист и да вярвам, че Асоциацията на българските книгоиздатели ще успее да организира и следващи издания на Детския международен литературен фестивал.

Над какво работите в момента?

В момента събирам статии и доклади, посветени на детската литература, които съм писала през годините за различни издания и съм подготвяла за конференции. Някои от тях се налага да допълня, тъй като, когато ги пишех, бях ограничена от изискванията на изданията за определен обем или на конференциите за определен брой минути. Надявам се до края на годината да бъда готова с текста.

Разговора води
АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

Млади гласове: автори, които „Гардиън“ препоръчва

Към кой дебютен роман трябва да посегнете тази пролет? Кой може да очертае нашето дигитално бъдеще? Ето нашите препоръки за най-вълнуващите гласове в прозата, политическата литература, научната фантастика, графичните романи...

ПРОЗА

Сали Руни

Ирландската писателка навърши едва 26 години, когато дебютният ѝ роман *Conversations With Friends* беше публикуван миналата година и предизвика истинска сензация. Хаплив, остроумен текст за младите и уязвими автори в съвременна Ирландия, които изпълняват поезия на живо и се движат в привилегированата среда на малките литературни списания. Неопитната Франсис трябва да се справи с предизвикателствата на любовта, секса, приятелството и амбициите си, докато се опитва да поддържа крехка и изменчива представа за самата себе си. Руни има безпощадно перо и бораби с лекота със средствата на комичното. Вторият ѝ роман, който проследява любовна история, прекосяваща класовите граници, носи заглавието *Normal People* и ще бъде публикуван през септември.

Гай Гунаратна

Гунаратна работи като журналист, отразяващ събития от места след перлюди на конфликти, преди да започне да пише своята блестяща, полифонична книга *In Our Mad and Furious City*, която ще излезе от печат следващия месец. Сюжетът се разгръща в рамките на 48 часа в имение в Северен Лондон, където убийство на войник от местни мъже и подпалването на джамия водят до бунт. За петимата повествователи Лондон е място на конфликти. Сред тях са изпълнител на грайм¹ музика и тийнейджър, който устоява на ислямистката радикализация, както и по-възрастни имигранти от Белфаст и Карибския басейн.

Дейвид Чарианди

Отличният втори роман на канадския писател, *Brother*, беше публикуван в Обединеното кралство този месец. Той поставя под въпрос семейството, общността и мъжествеността, докато разказва историята на Майкъл и Франсис, синове на самотна майка от Тринидад, която живее в бедно имигрантско предградие. „Бяхме деца, които живееха на помощи, деца без бъдеще“. В неговата подценена, класически изявна проза събитията водят към бедствие, което надвисва с неизбежността на древногръцка трагедия.

Джеси Грийнграс

Грийнграс публикува своя забележителен сборник с разкази, обхващащ широк кръг от теми, *An Account of the Decline of the Great Auk, According to One Who Saw It*, през изминалата година; този февруари беше публикуван първият ѝ роман, *Sight*, който е включен в дългия списък на Наградата за женска проза. Нейната героиня се колебае дали да се посвети на майчинството, измъчвана от травмата, причинена от смъртта на майка си. В този роман долавяме ехо от текстовете на В. Г. Зебала и Рейчъл Къск – повествованието често се отклонява от основната линия и следва криволиците на размишленията, но интелигентната ѝ, елегантна проза откроява един оригинален глас.

Ели Уилямс

Малки издателства са в центъра на вниманието в момента – това се дължи на блестящи книги като *Attrib. and Other Stories*, която спечели Наградата за издания на малки издателства този месец. Уилямс публикува разкази в списания от години. Не се изненадваме, че докторската ѝ дисертация е свързана с изследване на речници: разказите ѝ се фокусират върху думите и значенията, заличават пропастта между мисъл и реч, звук и тишина, любовници и непознати.

ПОЛИТИКА И ИДЕИ

Марк О'Конъл

Завладяващата книга на **О'Конъл** за трансхуманизма и „разрешаването на проблема за смъртта“, *To Be a Machine*, в която разглежда необичайни и по-малко познати страни на живота

в Силиконовата долина, беше включена в късите списъци на наградата „Гифорд-Бейли“ за документалистика, наградата на Британското кралско научно дружество и наградата „Уелкъм“. Занимавайки се с въпроса за безсмъртието, писателят, живеещ в Дъблин, обсъжда възможността за края на света в текст, който обещава да бъде приятно и находчиво изследване на тревожите, свързани с очакването на бъдещ апокалипсис.

Уилям Дейвис

Един от най-интересните коментатори на политически идеи преподава политическа икономика и социология в университета „Голдсмитс“ в Лондон и е автор на книгите *The Happiness Industry* и *The Limits of Neoliberalism*. Той обсъжда еднакво разгорещено Брекзит, привыките и атмосферата в Министерството на вътрешните работи и съвременната криза на капитализма. Следващото му изследване, което ще бъде публикувано тази година, носи заглавието *Nervous States: How Feeling Took Over the World*.

Сузи Хансън

Авторката на великолепната и убедителна в своите аргументи книга *Notes on a Foreign Country: An American Abroad in a Post-American World* („Бележки за една чужда страна: американец в чужбина в постамериканския свят“) живее в Истанбул, където се мести след събитията от 9/11. Хашам Матар акламира този дебют като „забележително откровен и смел опит... да бъде отчетена ролята на САЩ в света, водеща до размирици и насилие“.

Рени Едо-Лодж

Дебютната книга на Едо-Лодж *Why I'm No Longer Talking to White People About Race* („Защо вече не разговарям с бели хора по въпроси за расата“), публикувана миналата година, наскоро спечели наградата „Джалак“²; журието я определи като „въдъхновяващ призив за действие“, „книга, в която се оглежда съвременна Великобритания, и отправя ясно предупреждение“.

Джеймс Бригъл

Все повече започва да се говори за писателя и художника Джеймс Бригъл, който се вълнува от отношението между технологии, култура и съзнание. Сред обектите на неговото изкуство са дроновете и автономните коли. Амбициозната му дебютна книга, *New Dark Age*, която ясно заявява, че дигиталната епоха радикално отмества границите на човешкия опит, ще излезе през месец юни.

ПОЕЗИЯ

Кайо Чингони

Kimikanda, акламираният дебют на родения в Замбия Чингони, представя свеж поглед към съвременния градски живот чрез приемане на традиционните модуси на живеене и разказване на истории. В неговата поезия се оглеждат проблемите, свързани с идентичността и расата, културата и мъжествеността, предадени с дълбочина и поетически финес, през които прозира както гняв, така и мека меланхолия.

Оушън Вуонг

Night Sky With Exit Wound постига рядко срещан успех, печели както наградата „Т.С. Елиът“, така и „Форуард“ за най-добър първи сборник с поезия. Творчеството на поета с вьетнамско-американски произход може да бъде отнесено както към поезията на Франк О'Хара от нюйоркската поетическа школа – непосредствено присъствие на живота на улицата, откровеност по въпроса за секса – така и към историческото митотворчество на Омир. Журието, присъждащо наградата „Т. С. Елиът“, приветства „появата на един забележителен глас“.

Тара Бъртън

Сборникът на ирландската поетеса *This Is Yarrow* изненадва с ироничните си стихове, които подриват увереността ни, че познаваме света около нас. Миналогодишната, също толкова трескава и забавна книга, *The Tragic Death of Eleanor Marx*, изследва живота и самоубийството

² В Обединеното кралство това е първата литературна награда само за чернокожи писатели. Учредена е през 2017 г. в отговор на обвиненията за нееднородност на литературата на чернокожите автори. „Джалак“ на хинди означава „зърване“. – Бел. прев.

на дъщерята на Карл Маркс, която прави първия превод на „Мадам Бовар“ на английски език.

Хана Съливан

Дългите поеми в дебютната книга на Съливан, *Three Poems*, се отличават с мъдрост и остроумие, разказват подробно историята на млада жена в Ню Йорк, белязана от любов, разочарования и издръжливост, и са наситени с философски разсъждения и автобиографични рефлексии.

МЕМОАРИ И БИОГРАФИИ

Пол Ферис

Футболните мемоари рядко са добра литература, но *The Boy on the Shed* е бляскаво изключение. Кратката спортна кариера, свързана с Нюкасл Юнайтед, контрастира на детството, преминало под знака на католицизма в крепостта на протестантството в Северна Ирландия. Текстът е духовит, емоционален и болезнено откровен. Ако както казва Алън Шийърър в послеслова, Пол Ферис вече подготвя втора книга, той може да се окаже новият Франк Маккорп.

Едмънд Гордън

Как се разказва житейската история на жена, която е била, по нейно собствено признание, „родена разказвачка“? В дебютната си книга, *The Making of Angela Carter*, Гордън разделя митовите от истината в живота на писателката, изследвайки един забележителен живот.

Канка Касабова

Писателката с български произход се пуска в пътешествие в един мистериозен регион до границата на родината ѝ с Гърция и Турция. „Граница“ принадлежи към жанр хибрид, който смесва мемоари и пътепис; Канка Касабова прекосява тази гранична земя в старо „Рено“, записва устните разкази на местните хора и ги допълва със знанията си за по-далечното минало в опит да прогони собствените си призраци.

Маги Нилсън

Завладяващата актуалност на темата, с която се занимава Нилсън, ѝ спечелва заслужено място в тази подборка. *The Argonauts* е книга, която трудно може да бъде категоризирана; в нея кучър теорията е представена през историята на собствената ѝ любов с транссексуален мъж, която не познава ограничения. Тя разказва за бременност, раждане и създаване на семейство, което никога не сте срещали преди.

ГРАФИЧНИ РОМАНИ

Кърстен Ракке

Imagine Wanting Only This започва със смъртта на чичото на Кърстен – от наследствено сърдечно заболяване, което би могло да убие и нея, и продължава с разказ за нейния живот в младостта – влюбванията ѝ, пътешествията ѝ само с раница на гърба, самотата, посещаването на запустели места. Мемоарите ѝ са изпълнени с увлекателни анекдоти и великопenni рисунки, които визуализират всякакви ситуации и места – препирни в автобус, стада с овце и изоставени градове. Накрая героинята пристига в Ню Йорк, където 30-годишната илюстраторка и редакторка живее в момента. Путаеме се накъде ще потегли Кърстен след тази интелигентна и страстна творба.

Хамиш Стийл

Стийл работи като аниматор и художник на комикси. Книгите му са наситени с динамика и хумор. Дебютната му книга *Pantheon* е плод на самиздат, преди да бъде избран от издателство *NoBrow*. Новата му книга, *DeadIndia: The Watcher's Test*, разказва за работници в увеселителен парк и една населена с духове къща.

Ник Дърнасо

Роденият в Илинойс писател спечели наградата на „Лос Анджелис Таймс“ за своя превъзходен дебют през 2016 г., *Beverly*, който представя поредица от мрачни взаимосвързани истории. В тях проследяваме живота на млади хора, изхвърлени от обществото, на фона на магистрали, мотели и улични леговища, похот и отчаяние. Авторът извежда на преден план чисти линии и пастелни тонове в своите илюстрации. Последната книга на Дърнасо, *Sabrina*, проследява търсенето на изчезнала жена, в което се включва летец от военновъздушните сили на САЩ.

Емил Ферис

My Favourite Thing Is Monsters беше възторжено посрещната книга през изминалата година. Това е дневник на 10-годишно момиче, обсебено от рисуването, чудовища и съдбата на жена, която умира в своя апартамент. Ферис рисува така, сякаш хората и зверовите всеки момент ще изскочат от страниците на книгата, а *Book 2* (която се очаква да излезе през август) би трябвало също да се превърне в бестселър.

Руаг Самуф

Цяло десетилетие Самуф пише за „Шарли Ебдо“, но става известен на англезичната публика едва през 2015 г. с книгата си *The Arab of the Future*, в която разказва за своето детство, прекарано във Франция (където е родена майка му), в Сирия (където е роден баща му) и в Либия. Прищевките на бащата, който с времето става все по-авторитарен, тласкат развитието на действието в първия и втория том, които съчетават сдържан хумор и остра наблюдателност. Третият том излиза през август.

НАУЧНА ФАНТАСТИКА И ФЕНТЪЗИ

Неди Окоратор

Американската авторка има много награди, но едва сега става известна в Обединеното кралство. Помопена в културното наследство на Нигерия, нейните книги смесват традиционни наративи за бъдещето, басни с лирически елементи, африкански локации и места от далечното бъдеще. Чрез силни женски характеристики тя изследва неравенството, джендър политиките и разрушаването на околната среда.

Стефан Мохамед

Мохамед печели наградата „Дилън Томас“ в категорията за непубликувани книги със своето произведение *Bitter Sixteen* през 2015 г. Това е първият том от трилогия, представяща със свеж тънък хумор супергерои, говорещи кучета, чудовища и връхлитащ ни апокалипсис. Следвайки приключенията на Стенли Бърд, който открива, че притежава суперсили – телекинеза и способност да лети – авторът остроумно очертава границите на младежката и поп култура. Току-що излезе и четвъртата книга на Мохамед, *Falling Leaves*.

Наоми Бут

Наоми Бут идва в света на литературата от академичното поприще; нейната докторска дисертация, в която изследва литературната история на припадъците, води до необичайната *The Lost Art of Sinking*, която печели наградата *Saboteur* през 2016 г. Тя затвърждава своя успех през 2017 г. с романа *Sealed*, в който разглежда темите за параноята, майчинството и отчуждението в затънтен край на Австралия, връхлетян от ужасяваща епидемия. В нейните книги доминират апатичните повествования от първо лице, представящи гледната точка на жени, намиращи се на ръба на нервен срив.

Нина Алън

Дебютната книга на Алън обединява четири новели, свързани помежду си, и разказва историите на уязвими, пречупени от живота персонажи, живеещи в Англия от близкото бъдеще. *The Rift* (2017) изследва темите за загубата, алиенацията и чувството за вина в повествование, което е ситуирано както в съвременна Британия, така и в извънземния свят на Тристан.

Тристан Палмгрен

Американският писател направи пробив на литературната сцена в жанра научна фантастика със своя зашеметяващ роман *Quietus*, който проследява историята на извънземно същество, което пристига в Италия през 14. век, за да изучава чумната епидемия. Съпоставяйки извънземната и човешката култура, Палмгрен задава сложни философски въпроси и постига силно емоционално въздействие. Продължението на тази книга, *Terminus*, се очаква да излезе по-късно тази година.

Пребеде от английски

РУЖА МУСКУРОВА

Преводът е направен по *The Guardian*, 31 март 2018 г.

За политическия театър и политическото в театъра: „Власт и съпротива“ на Шаушпил Хановер и Дойчес театър в България

„Власт и съпротива“

от Илия Троянов

режисура и сценография Душан Давид Парижек;

костюми Камила Поливкова; драматизация Юдит Герстенберг;

участват: Самуел Финци, Сара Франке, Хенинг Хартман, Маркус Йон.

Шаушпил Хановер в копродукция с Дойчес театър Берлин, Германия.

Спектакълът е показан в програмата на Световен театър в София на сцената на Народния театър на 18 и 19 юни 2018 г.

Дванадесетото издание на фестивала „Световен театър в София“ (4-19 юни) завърши със спектакъла „Власт и съпротива“ по романа на Илия Троянов на Театъра в Хановер и Дойчес театър, Берлин, показан на сцената на Народния театър на 18 и 19 юни 2018 г. Въпреки проливния дъжд, какъвто столичани отдавна не помнят, при първото му представление на 18 юни, голямата зала на театъра беше пълна с разнообразна публика – от известни театralи, журналисти и писатели до възрастни двойки и много млади хора и студенти, които накрая изпратиха актьорите с дълги овации. Големият интерес към спектакъла беше очакван. Като включената в номинациите за най-добър немскоезичен роман за 2015 г. в Германия книга на Илия Троянов (по която е направено представлението) и шумните дебати около нея и превода ѝ у нас, така и участието на Самуел Финци, един от най-добрите актьори в театъра в Германия днес, са достатъчно притегателни основания както за изкушената, така и за много по-широка аудитория. Подобен голям предварителен

„Власт и съпротива“ от Илия Троянов, драматизация Юдит Герстенберг, режисура и сценография Душан Давид Парижек, Шаушпил Хановер и Дойчес театър Берлин, Германия

Дискусията със създателите на „Власт и съпротива“ в Гьоте институт, 19 юни, 2018 г. От ляво надясно: Георги Тенев (модератор), Илия Троянов, Самуел Финци, Душан Давид Парижек, Сара Франке и Хенинг Хартман

Георги Господинов и Илия Троянов по време на дискусията

Енцио Ветцел, директор на Гьоте институт, по време на дискусията за „Власт и съпротива“

зрителски интерес и очаквания обаче винаги са сериозно предизвикателство за създателите на постановката, която ги е предизвикала. Екипът на „Власт и съпротива“ при показването ѝ в София се справи успешно с това предизвикателство.

Преди всичко германският спектакъл среща българската публика с един театрален жанр, който практически отсъства от театралната сцена в страната – откровения, актуален, остър политически театър. При това – върху тема от близкото минало в България, която все още очаква своя същински публичен дебат. Безспорно качество както на драматизацията на Юдит Герстенберг, така и на режисьорската концепция и на актьорското изпълнение е фактът, че те умело успяват да съчетаят коментара на конкретната локална история с нейното цялостно обобщение в контекста на тоталитарното минало на Централна и Източна Европа и неговите отгласи днес.

Режисьор на спектакъла е Душан Давид Парижек, едно от най-интересните имена в най-новия чешки театър, който през последните години трайно се утвърди

на сцените в Германия. Неговото пространствено решение (той е автор и на сценографския проект) има решаващо значение за цялостното въздействие на представлението. Сцената е превърната в едно безкрайно кафене с разпръснати маси, на които персонажите периодично сядат, срещат се, водят кратки разговори. Това отворено, безгранично и извънвремево социално пространство неочаквано е ограничавано от падащи огромни пана с проектирани на тях архивни документи на бившите тайни служби на тоталитарния режим, на стари снимки, на лицата на персонажите в едър план. Фокусът на този сложен смесен свят обаче е един куб в предната част на сцената, винаги ярко осветен, където се показват както сцени от миналото, така и най-значимите срещи на главния персонаж с хора от днешното политическо и социално настояще. Това находчиво пространствено решение е едновременно удобно за разполагане на сцени и герои от романа и силно, ударно въздействащо. Подобен тип политически театър е особено труден за актьорите, които трябва ясно и убедително да представят както персонажа си, така и своето

отношение към него и към целия проблем, коментиран на сцената. Виртуозният начин, по който четиримата актьори направиха това, е едно от основните достойнства на спектакъла. Сред тях непременно трябва да открия Самуел Финци в сложната роля на дисидента Шейтанов и невероятна прецизния и изобретателен като агента Методи Маркус Йон. На 19 юни след първото представление на „Власт и съпротива“ пред софийската публика в Гьоте институт се състоя и много интересна и задълбочена дискусия за спектакъла и за политическия театър с автора на романа Илия Троянов и с екипа на представлението – режисьора Душан Давид Парижек и актьорите Самуел Финци, Сара Франке и Хенинг Хартман. Тя беше moderирана от Георги Тенев, а залата беше препълнена от театralи, журналисти, театроведи и студенти. Дискусията беше последвана от шестото издание на провежданата от Гьоте институт дискусийна програма „Културни панели“, специално посветена на политическото в театъра.

Паралели в европейската история

Андреа Петьо

На 16 май проф. Андреа Петьо от Централния европейски университет в Будапеща стана носител за 2018 г. на наградата „Мадам дьо Стал“ на Федерацията на всички европейски академии (ALLEA).

Госпожо еврокомисар Мария Габриел, проф. Гюнтер Щок, проф. Луиза Пасерини, дами и господа! Много хора ми помогнаха да стана първата унгарка носител на тази престижна награда. Дълбоко съм задължена на проф. Миглена Николчина от Софийския университет. През двайсет и седемте години, които прекарах в Централноевропейския университет в Будапеща, Миглена Николчина бе най-отзивчивият ръководител на катедра, с когото съм имала възможността да работя. За мен е огромно удоволствие, че днес тя е тук в тази историческа сграда и празнува заедно с мен. Има още много хора, на които искам да изкажа благодарността си. В редки моменти на успех като този е изключително важно да помним, че като жени учени сме стъпили на раменете на своите знаменити предшественички. Такава е и мадам дьо Стал. Някак си обаче тя отсъства от литературния и политическия канон, който през последните десетилетия събира заедно Сафо, Тони Морисън, Джейн Остин, Вирджиния Улф, Гертруд Стайн, Ана Ахматова и Емили Бронте. Преглеждаа съм учебните планове на не един университет, но така и не съм попадала на никое от произведенията на мадам дьо Стал. Макар и творчеството ѝ да е забвено, най-ценното, което ни е завещала, са преживяванията ѝ, нейните „човешки качества“.

Ще ми се да кажа няколко думи за това защо творчеството ѝ е все така актуално и днес и какво следва от това, че дълги години е била изключвана от канона. За целта ще съпоставя живота на Ан Луиз Жермен дьо Стал-Холщайн – или Жермен, както почти галено ще я наричам отсега нататък в речта си, – с този на Юлия Райк. Юлия Райк, чиято биография, на която съм автор, преди време излезе на немски и български език, е съпруга на Ласло Райк, министър на външните работи на Унгария, екзекутиран през 1949 г. по време на първия политически сталинистски процес в страната. Именно благодарение на Юлия на Ласло Райк и другарите му е устроено прилично повторно погребение, след като телата им са заровени набързо в общ немаркиран гроб в гора в покрайнините на Будапеща. Това събитие се превръща в главна репетиция за революцията от 1956 г. Юлия неуморно се бори срещу убиеца на съпруга си и на министър-председателя Имре Наги. Тя учредява гражданска организация, публично се противопоставя на планираните санкции срещу репродуктивните права, организира беседи и води децата на лежащите в затвора нейни приятели на сладолед. Дарява цялата сума, изплатена ѝ от бившите ѝ другари като обезщетение за убийството на съпруга ѝ, за построяването на държавни училища – нещо нечувано за онова време. Тези училища функционират като независими от правителството институции и осигуряват образование на талантливи, но бедни младежи.

Жермен е родена в привилегировано семейство – дъщеря е на безизвестния френски държавен министър – Некер. Може би тъкмо класовата ѝ принадлежност я прави непригодна за гореспоменатия литературен канон. Като всяка друга жена през 18. в. във Франция, тя няма достъп до редовно образование, а е възпитавана въкъщи от гувернантки и от майка си. Юлия, от своя страна, е родена в бедно работническо семейство от Будапеща и също е обучавана от семейството си. Свързва ги още и това, че и двете са в стихията си, когато водят салонни разговори. Салоните на висшето общество по време на Просвещението са един вид убежище, което предлага интелектуални развлечения на противниците на официалната йерархия, контролираща държавните институции. По време на унгарската комунистическа диктатура роднинските и приятелските кръгове, приеми, а по-късно и неформалните „лестящи“ университети са местата, където се формират малки опозиционни групи, които се борят за повече справедливост в страната. Тези малки пространства – апартаментни изложби или театри – не само спомагат да стане отделният индивид по-отдаден на каузата, но и да се очертаят границите между индивида и другите, да се направи оценка на чуждите ценностни системи. Това е алтернативното публично пространство, което Юлия организира, както и общото наследство на Жермен и Юлия – политически активизъм, който се основава на ценности, които оспорва първенството на традиционните пространства и често ги използва за собствени цели. В същото време то представлява и интелектуалното наследство на еврпейския политически живот. Макар и принадлежността им към това наследство да е неоспорима, животът и съдбите на тези необичайни жени все още остават вън от канона. Налага се да преосмислим това наследство, защото

правилата и практиките на науката – с други думи самият канон – са изправени пред две непосредствени заплахи.

Първата от тези заплахи е, че във все повече страни държавата се превръща в безлец на илиберализма. Да се смята, че този нов вид управление няма да окаже влияние върху научния живот другаде или че подлагането под въпрос на съдържанието, институциите, социалната значимост и съответно на финансирането на знанието може да бъде спряно от държавните граници, би било грешка. Когато това се случва – както е в

момента, – елитът, избран посредством различни институционални и по-малко институционални процеси, чиито представители сме се събрали тук днес, може да избере да действа по един от следните няколко начина. Човек може учтиво да прикрие презрителната си усмивка, докато чете за некадърните креатури, оглавяващи добре платените държавни институции, както било по времето на Жермен. Или пък да се надява, че политически мотивираното оттегляне на финансово подкрепа, което прави истинската интелектуална работа невъзможна в много на брой видни институции, ще бъде временна, както се надявали съвременниците на Юлия. Вероятно човек би могъл и да се надява, че елитът, заключен в кулите от слонова кост на науката, т.е. в научните институции, ще успее да държи настрана популистките сили на алтернативния научен дискурс. Аз твърдя обаче, че това е самозаблуда. В много страни основите на науката, свободата на словото и търсенето на истината са криминализирани и обявени за незаконни от държавата. Съществуващата европейска система на научните институции винаги е смятала издигането на просветени и образовани граждани за своя основна цел. Тази просветителска традиция обаче е била и все още е изключително уязвима. Това е първата заплаха.

Втората заплаха се крие в това, че нашите отвсякъде бюрократизирани неолиберални университети, с тяхното сяло преследване на висок импакт фактор и еднообразното им преподаване, макар и подходящи в редица случаи, вече не могат да възпитават отговорни хора с развито критическо мислене. Гъоте, самият той част от институционалната система на своята епоха, пише с известно снизхождение за срещата си с Жермен: „Тя бе в стихията си, когато ѝ се удаваше да философства в някой салон, но каква стойност имат такива размишления? Нима зад тях стои нещо повече от таланта да бърбиш весело и оживено по незначителни въпроси? В това тя намираше огромно удоволствие, което почти граничеше със страст“. Кои обаче е способен да говори и мисли за наука по начин, който „почти граничи със страст“, когато учните, затрупани от административни задачи, всяка година се оценяват с индекси? По спомените на един свидетел, Бьоние, Жермен възпитава децата си в духа на същата тази страст: „...всяко от тях учеше каквото само реши“. Такова бе и образованието – почиващо на усърдна интелектуална работа, страст и самоинициативност, – което самата аз получих по време на семинарите в неформалния университет в Будапеща по време на комунизма. Това е традицията, наследена от Централноевропейския университет, в който преподавам вече двайсет и седем години. Този страстен и свободен подход към науката неизбежно влиза в конфликт с йерархичния контрол върху образованието, който гледа на гражданите като на обекти, подлежащи на непрекъснато наблюдение – точно както се случи с Централноевропейския университет. Тук е мястото да изкажа сърдечни благодарности на всеки един от вас, както и на Федерацията на всички европейски академии за това, че подкрепихте Централноевропейския университет в този труден момент.

Обединени, свободата на науката и страстта правят възможна интелектуалната съпротива. Науката не е абсолютна система, в която отхвърлянето на системата автоматично се превръща в част от самата система и всяка критика срещу нея моментално бива дискредитирана от факта, че е външна на системата. Няма значение, че камериерът ѝ Жозеф Южине и прислужницата ѝ Олив Южине доносичат на Фуше, влиятелния министър на полицията. Десетилетия наред семейство Южине понякога са единствените довереници на Жермен – те организират нейния литературен, финансов и любовен живот. По тях тя изпраща тайни, както смята тогава, съобщения на издатели и любовници, а те носят писанията ѝ на пресата. По същия начин няма значение, че Юлия е наясно, че подслушват телефона ѝ и четат писмата ѝ, както и че най-добрата ѝ приятелка я докладва на Държавна сигурност. Въпреки това – или пък може би тъкмо заради това – те неуморно организират събития, говорят и пишат. И Юлия, и Жермен отказват да загърбят ценностите си, за да направят сделка с властта. „Щом е имало публичен процес, трябва да има и публично погребение“, настоява Юлия, когато се опитват да я убедят да

погребе повторно съпруга си единствено в компанията на най-близките си хора. В едно от най-значимите ѝ произведения – „Корин“ – Жермен говори за упадък на интелектуалния живот през епохата на Наполеон. В същото време тя пренебрегва съвета на Фуше да вмъкне в романа си няколко похвални думи за величието и победите на императора, макар че Фуше уклончиво ѝ обещава, че „всяка пречка по пътя ѝ ще бъде отстранена и всичките ѝ желания ще бъдат събнати“. Нито Юлия, нито Жермен са склонни да се подложат на автоцензура. В писмо по повод сборника ѝ „За Германия“ барон Вогд предупреждава Жермен: „По-добре би било да се държите настрана от политически въпроси, да не изразявате омразата си срещу тиранията така, както правите това навсякъде в творчеството си... Ще ми се работата ви да изглежда съвсем невинна, за да обезоръжава критиците ви и да не предизвиква злоба“. Жермен не се вслушва в този приятелски съвет и работата ѝ е забранена. Тя все пак успява да напусне страната заедно с изкусно скрития си ръкопис, който по-късно публикува на друго място, пожънвайки огромен международен успех.

Както вероятно вече става ясно, и Жермен, и Юлия са изключителни и смели жени, които се възползват от възможностите, предоставени им от алтернативните публични пространства, за да пропагандират политика, почиваща на ценности, и да живеят живота си достойно. Въпросът е: защо тогава отсъстват от историографската литература? Защо никой не ги помни? Наистина ли не ги помним обаче? Все пак Жермен, като дъщеря на знаменития финансов министър Некер и собственичка на прочут салон – с други думи, като човек, който осигурява пространство, където именити мъже могат да демонстрират интелекта си, – присъства в учебниците по история. От своя страна, Юлия също присъства на прословутата снимка, направена на погребението на Ласло Райк, като скърбящата съпруга и майка. Аз обаче говоря за друг канон.

И Жермен, и Юлия посвещават живота си на борба срещу тирана – съответно срещу Наполеон и Кадар. Те се превръщат в парадоксални безълки. През 1813 г., когато Жермен е изпратена в изгнание от Наполеон, тя търси подкрепа в Лондон. Там тя застава на страната на английското правителство, което се бори срещу общия им враг Наполеон, а не на страната на английската либерална опозиция, която гледа на него като на „предводител на народа, предопределен да разруши загнилите устои на старомодните монархии“. Жермен излага дилемата си по следния начин: „Да предадеш страната си или да подкрепиш тирана – това е въпросът“, пише тя на Бенжамен Констан. Понеже „ицо за французин би разчитал на казашки байонети... Освен онзи, който все още се надява да види казаци да шестват по улиците на Расин“. Юлия остава вярна на ценностите на комунизма през целия си живот. Бори се срещу режима на Кадар, защото той унищожава и подкопава левите убеждения. Прави всичко по силите си, за да предпази мислителите дисидентни със собственото си влияние. Същите тези мислители, които през 1989 г. изоставят лявата идея, за да станат неолибералисти. За Юлия е изключително важно да следва политическата истина и да посочва тираните. Тя несъмнено вярва и в равенството. Подобно на нея Жермен е отдадена на страната си, на свободата, на патриотизма и равенството, и осъжда Наполеон, който злоупотребява с тези ценности и изпраща милиони да умрат на бойното поле. Тя пише: „Усещам почти физическа радост, когато се противопоставям на някоя несправедливост“. Можем да черпим сили от тази индивидуална, физическа радост. Те са ни необходими, за да се борим, водени от ценностите си, също както Жермен и Юлия, които добре знаели, че борбата ще продължи дълго. Едно-единствено нещо не можем да избегнем, когато нещата опрат до борба и това е да я водим. Отказът от борба би означавал да изгубим правото си страстно да защитаваме свободната наука, която лежи в основата на всяка научна работа. Още веднъж ви благодаря за наградата.

Преведе от английски МАЯ НЕНЧЕВА

Мостовете в независимата република на духа

Разговор със Стефан Хертманс

Разговаряме по време на срещата на писатели и преводачи, организирана в Брюксел от българското Министерство на образованието и науката по случай 24 май и завършваме разговора си в последвалия Европейски културен форум в Амстердам (31 май – 3 юни).

Стефан, Вие пишете с голяма ангажираност, която е налице предимно във Вашите есета и в дискусии, в които участвате. В антологията, съпровождаща Европейския културен форум в Амстердам, озаглавена „Независим ум“, Вие сте автор на едно от най-важните есета в защита на европейските стойности – свобода, независимо мислене, солидарност, съпричастност. Това ли са стойностите, които защитавате и във Вашите пиеси и романи?

Аз защитавам стойностите толерантност, откритост, солидарност на първо място като гражданин – затова и избирам формата на есето. В чисто литературните текстове не е необходимо да се защитават непременно стойности – там трябва да се показва как хората живеят, какви са трагедии им, какво прави животът с тях. Освен това в литературните текстове е важна и структурата на артистичния текст и тя не бива да е еднозначна и съдържаща наставления. В сборника ми с есета „Мобилизацията на Аркадия“ аз се противопоставям на опортюнизма на определени видове „ангажирана литература“. Литературата трябва да поставя под въпрос дадени стойности, а не да ги утвърждава.

Все пак каква е ролята на писателя, човека на изкуството, мислителя за формирането на Европа като място за независимо мислене и свобода на словото, място за дискусии и размисъл, за съпричастност?

Както вече споменах, литературните текстове не бива да бъдат моралистични (това не беше задачата и на гръцките трагедии, те показваха обратното – фалита на морализирането). Но писателят е и активен гражданин, който може да изрази мнението си на политически форуми. Като политически осъзнат гражданин той може да черпи от силата на литературните теми, от тези на философите, социолозите и др., за да изрази становището си, да задава критични въпроси или да отправя обвинение по повод на дадена несправедливост. Но аз нямам илюзията, че писателите могат да променят света; когато се сблъскат с политиката, те са точно толкова безпомощни, колкото и всеки гражданин. И все пак факт е, че писателят публикува, може да се изкаже на различни подиуми и да окаже влияние върху различни видове несправедливост, като например корупцията в страни, в които политиките използват властта си за собствено облагодетелстване.

Вашият театрален текст „Антигона в Моленбек“ току-що излезе на български. Колко важно е това за Вас? Във въвеждението на антологията към Европейския културен форум един от съставителите ѝ Матию Зехерс (преподавател в Маастрихтския университет) пише: „Преводът е емпатия в действие, древна европейска добродетел, която е залегнала в сърцето на изкуствата и литературата“. Този преведен театрален текст от Вас мостът ли е, който ни свързва в т.нар. „невидима република на духа“ (Зигмунт Бауман, „В търсене на политиката“)?

Наистина се надявам това да е така! Театралният текст е литературната форма, с която авторът е в най-пряк контакт с публиката си. „Антигона в Моленбек“ е преведена и на арабски, френски, полски и немски. Надявам се произведението да накара хората да се замислят за господстващото безсърдение, което се насажда предимно от десните политици. Те залагат на еготиството в човека, вместо на разбирането и съпричастността. Това е моралната криза на Европа в момента: че се твърди, че се защитават идеите на Просвещението, а тези идеи не се прилагат към бежанците, емигрантите и „новите“ ни граждани, които искат да са част от нашето общество.

В каква степен съвременната Антигона във Вашата пиеса – Нурия, е свързана с посестримите си – Антигона на Софокъл и Антигона в по-ранната Ви пиеса *“Mind the Gap”*? (Разделението)?

Това оставям читателите да открият сами. За мене Нурия е образец на млада, еманципирана брюкселска мюсюлманка, която желае да се интегрира и да е пълноценен член на обществото, но става

Рис. Александър Байтошев

крайна, защото се сблъсква с неразбиране и студенина. Антигона на Софокъл също става крайна, защото владетелят Креон не разбира, че тя слуша сърцето си, а не се подчинява на бездушното твърдение: „Законът е закон!“. Моята „първа“ Антигона от *„Mind the Gap“* е много по-крайна; аз ѝ давам думата и тя излива сърцето си в пещерата в часовете преди да се обеси. Този текст е вдъхновен от „радикалния“ театър на автори като Хайнер Мюлер и Петер Ханке. Този текст действа на въображението, действието се развива в едно фиктивно пространство. „Антигона в Моленбек“ е много по-конкретен текст, действието се развива в съвременния „Моленбек“.

Вие говорихте по-горе за мостовете, какъв мост е Антигона?

Антигона на Софокъл защитава неписания закон за съпреживяването, съчувствието, закона “агартa potina”. Тя защитава правото на човешкото достойнство, докато властелинът Креон представлява закона и политическия морал. Керон е непреклонен, Антигона настоява за емпатия и милосърдие. Това е буквално конфликтът, който виждаме днес – между бездушни политици, които криминализират бежанците, и граждани, показващи съчувствие към жертвите на войните, които са резултат и от това, което самата Европа е причинила през последните няколко века на страните от Африка и Арабския полуостров. Също като Антигона, има граждани, които искат да покажат съпричастие и да облекчат страданията на бягащите от войните. В същото време политици плашат хората и много от тях забравят как ние сме се чувствали, когато в страните ни са бушували войни. Да, Антигона е мост към човешкото в нас.

Съвременната Антигона завършва по същия начин като древната. На какво ни учи Антигона?

Антигона ни учи да не се предаваме – дори когато я виждаме как се озовава в пещерата и това е краят ѝ. Софокъл ни учи, че когато две страни са твърдоглави и не искат да отстъпят и да се чуят един друг, се лее кръв. Пророкът Тирезий предупреждава царя, че кръвта ще стигне и до неговата глава, но Креон е глух за това предупреждение, докато не става късно и царството му се срутва под тази трагедия. Може би литературата трябва да играе ролята на този Тирезий дори и когато политиките не искат да чуят. Човешкото достойнство трябва да бъде защитавано винаги.

Европа често бива дефинирана като континент с християнски корени. Как се съотнася към това секуларизираното ни в голяма степен съвременно общество? Как се съотнася към другите религии и култури?

Голямата задача пред Европа е да се научи да живее с различията. Да позволи на рзличията да съществуват едно до друго, на различните да толерират различията си. Трябва да се научим как да разговаряме един с друг без условия и догми.

Ние в Европа все още се занимаваме с определяне на идентичността си, със заемане на позиции и защита – това е лоша основа за открит, откровен разговор. Стахът да не изгубим културната си идентичност е призрак от 19-и век, който отново надига глава заради политическата криза на исляма. Но Европа винаги е била смесен континент, това е и нейната сила. Идеята за „чистите“ еднородни народи е политически тумор за открития, отворен свят, в който ще живеят децата ни.

Каква е връзката на последната Ви пиеса с предните три? Две от тях („Фонтанелата“ и „Разделението“) се подготвят също да излязат на български. Как гледате на този избор?

По принцип първите три („Фонтанелата“, „Разделението“ и непубликуваната „Смъртта на Емпедокъл“) са част от трилогия, моята голяма Хьолдерлинова трилогия, защото са инспирирани от творчеството на Хьолдерлин. „Антигона в Моленбек“ е самостоятелна творба, отделно от трилогията, тя бе написана по повод на терористичната атака в Брюксел и е свързана с актуални събития. Изборът за превода е добър. „Фонтанелата“ е текст за мълчанието и за лабиринтите на човешката психика, „Разделението“ е комплексен текст за разделението, останало ни от Ялта, но и за трайната сила на „силните жени“ – какво означава, когато една жена каже „НЕ“. В „Разделението“ силните жени са Медея, Клитемнестра и Антигона, но с много препратки към съвремието. „Фонтанелата“ (1992) и „Разделението“ (2001) ще дадат една добра представа за моя поглед върху развитието на театралния текст като такъв.

Кой е любимият Ви жанр – пиесата, стихът, романът, есето?

Нямам предпочитан жанр, писателят трябва да дава 100% от себе си във всичко, което прави. Но си мисля, че стиховете ми (над 1000 за тридесетина години) са сърцевината на работа ми – може би защото поетичната форма е най-директната, най-концентрираната, най-личната форма на израз.

В кой момент разбрахте, че искате да сте писател?

Нямам чувството, че съм избрал да съм писател. Аз пишех от години, без да имам амбицията да публикувам. Считам писането не за кариера, а за начин на живот. Първото си стихотворение написах за ученическия вестник, когато бях на 17.

Кой има решаващо влияние върху живота и творчеството Ви?

Колега преподавател, който преподаваше литература по невероятен начин, той бе моят първи ментор. Голямо влияние върху мен имаше творчеството на един позабравен във Фландрия автор, Вили Рогеман, покрай когото открих големите световни автори.

Кое събитие изиграва решаваща роля в живота и творчеството Ви?

Два пъти в живота си се сблъсках с важни документи, които впоследствие се превърнаха в книги. Първия път беше, когато гядо ми ми подари мемоарите си в 1981 г. – от тях тридесет години по-късно се роди романът „Война и терпентин“ (2013). Втория път беше, когато в едно мъничко село в Прованс, където живея лятно време, ми дадоха едно научно изследване, което касаше документ, датиращ отпреди 1000 години. Той стана основата на мое изследване на живота на една жена от 11. в., която става жертва на кръстоносните походи, след като се е покръстила и е приела юдейството. Това стана основа на книгата ми „Покръстената“ (2016).

Други значими срещи? Писатели, които са оказали влияние върху творчеството Ви?

Аз срещам много хора на изкуството от различни сфери, с които взаимно се обогатяваме и имам много значими приятелства с художници, актьори, фотографи, музиканти, хореографи. По време на следването ми (1970 – 1974) открих експерименталната литература от онова време, запознах се с големите немски експресионисти. След това влиянието върху мене беше разнопосочно – като се започне от поети като Паул Целан и се стигне до писатели като Борхес, Кафка, Набоков, Бодлер. По-късно се заех много интензивно с Фридрих Хьолдерлин и направих дисертация върху неговата „Антигона“. Чета много. Големите философи са имали значително влияние върху мене и творчеството ми – Шопенхауер, Ницше, Хусерл, Хайдегер. По-късно – френските философи Фуко, Делюз, Дерида, Лакан. Все още следя големите философи Бадиу, Жижек, Слотердайк, Агамбен.

Благодаря Ви, господин Хертманс, и до нови срещи, надявам се в България следващия път!

Разговора води ЦВЕТА ВЕЛИНОВА

Май – юни, 2018, Брюксел/Амстердам

Като в първия ден

Стефан Хертманс

Стефан Хертманс е белгийски холандскоезичен автор с международна известност. Повече от 20 години е преподавател в Кралската академия по изящни изкуства в Гент. От септември настоящата година е гост-преподавател в Лайденския университет със серия лекции на тема „Четенето в новото време. Дигиталното четене и бавното (класическо) четене. Бъдещето на романа“. Творчеството му обхваща романи, стихосбирки, есета, литературна критика, песни. Романът **„Като в първия ден“** излиза през 2001 г. и получава две престижни литературни награди. Романът се състои от 8 свързани един с друг разказа. Разказа с едноименно заглавие **ви предлагаме в превод на български**. За романа си „Война и терпентин“ (2013) получава престижната литературна награда АКО и е номиниран за международната награда Man Booker. Преведен е на 25 езика. Последният му роман „Покръстената“ се радва също на голям успех.

Хертманс е автор на четири театрални текста, последният от които „Антигона в Моленбек“ е издаден на български през май 2018.

от стр. 1

●

Проливен дъжд. Излизам от дома и се натъквам на нея. Пием, здрачава се рано, спомняме си за предишното пиене. Фарове пронизват големите прозорци на кафето и се пречупват точно при ъгъла. Лъч светлина прониква през чашата с вино, червенееща в ръката ѝ. Пушим от една и съща цигара. Огледалата наоколо са пълни с клатещи се глави. Пияни сме от години, нещо като брат и сестра. В полунощ си тръгваме. Прибирам се бързо, светкавиците са навсякъде, следвани от силни гръмотевици. Вкъщи изваждам всички щекери от контактите. Малко по-късно (оставил съм вратата отворена) влиза тя и чака в тъмното, докато слезна долу, със същото непринудено спокойствие, с което вчера ме отведе до най-дълбоките кътчета на собственото ми съзнание. Виждам червения връх на цигарата как пламти между дъа пръста в тъмното. Навън се надига градът в тъмното, като отнесен старик, който се събужда ненадейно и се сеца, че трябва да запали лампите, стряскаща фигура, неуловима в пустата улица, опасно потиснатата душа, гушата на един град с грозящо го ужасно транспириране.

Правя това, което Лис мисли, че трябва да направя в подобна ситуация: закривам с ръка очите ѝ. Неочаквано се включва телефонният секретар. Споменава мимоходом как да станеш бързо богат и след това двукратно бавно изговаря името Тамерлан. За нас това е знакът. Обличаме по един дълъг шифер. Колата не може да се измъкне през другите паркирани коли. След пет опита се отказваме и тръгваме пеша. Отнема ни почти час. Хапваме при Турчина и изпиваме по чаша вино. Думите идват сами. Изучаваме телата си. Има още 15 минути до събирането на групата при Тамерлан. Когато пристигаме, купонът току-що е започнал. Спомням си нещо паднало на дансинга, малко и синьо, нещо като живо същество, посегнах към него, Лис също, главите ни така се сблъскаха, че тя падна. Легнах до нея на пода. Въртележка от крака около нас. Ида, с нейното вечно огледалце, се навежда над нас, душейки. В жартиера под късата ѝ пола се показва предизвикателно банката от 100 марки.

Зад бара, там където се намира Тамерлан, се правят планове за „пътешествието“, както го наричат. Някой хихика глупаво, като научава подробностите. Липсва ми ужасно моят ангел на нощта, видението на Първия миг, влудяващата яснота на онова пиано и нажеженият капак на колата. Връщаме се обратно. Утрото настъпва, а с него и зимата, и дуетите на котките в студа. Качваме се в колата ѝ. Придружени от глас, фалшиво пеещ ария от Монтеверди по радиото, подминаваме отново вратата, зад която оставям котките си за цяла седмица.

На входната ми врата светлината на фаровете осветява двойка целуващи се под проливния дъжд. Тя – с подвизната рокля и смъкнати бикини и до нея една тъмнокожа младежка ръка, облегната на пощенската кутия. Това е моята къща, си мисля, целувайте се, натискайте се, оцастливете тази врата. Добре дошли! Бих искал да съм на мястото на пощенската си кутия. Подминаваме с колата и си мисля: „Колко ли е безопасна такава една улица с млади гаврошовци като тези?“ Аз живея тук, у дома си съм, а тя казва: „Ако карам със сто и шейсет, може и да хванеш последния влак?“ Или това е първият?

Не бях чувал смях като този, точно преди да си иде нощта.

●

В ранни зори вече крачех по брега на реката. Блестящ и грозен там в небето, така си мислех, е самолетът, който я отнася на другия край на деня, на света. Преминавам под мостовете, без да се отдалечавам от брега на Майн. Не знам нищо за въздушна яма, за кървящи пръсти върху миниатюрна тоалетна. Пронизваща, замайваща паника. Черният ангел на самотата. Франкфурт.

В музея *Stadt*ел Анселм Кифер е оставил едни оловни крила, с приповдигнатост, непозната извън тези стени.

Руски загателки стоят под подрязаните ясени и сочат към отсрещната страна на реката. На малки мангали палят благоуханни треви. Един мъж е с цепната ноздра и засъхнала по нея кора кръв. Чопли я като нетърпеливо дете и тя започва да кърви. За миг светлината от двадесетия етаж се пречупва надолу, някой обръща прозореца. Отражение на слънце, преходно кътче от ослепителна двойна светлина. Двама слепци пресичат с гъша стъпка пешеходната пътека и спират до стълбата към тоалетните. Там няма никой, който да им помогне по-нататък.

Минувач предлага на друг малко найлоново пликче марихуана за 50 марки. Разнася се смях. Отново и отново. Потриват се ръце. Аз нося със себе си образа от онова пиано, но с цвета на тъмночервената засъхнала кръв върху едно лице.

Някога, преди векове, братята Белини се бяха опитали да проумеят същността на града – всичко, което се случваше там, и най-малките детайли, имаха отношение един към друг. В трескаво състояние невидими знаци определят къде ще стъпи кракът. Погледът на кутре в нечий скут и лицемерната целувка върху пръстена-печат на млад владетел, съблазнителните бедра под късата броня на женствен рицар. Погледът, който открие това, е съучастник в неразбираемия заговор. Нещо от Първия миг, което продължава до момента, в който човек гледа и вижда нещата като за първи път – поглед в беззната на времето, един спомен, от който не се съвземаме никога. По отсрещния бряг на реката святкащи метални частици се движат в безконечна върволица срещу светлината, преди да изчезнат от погледа. Светлинка след светлинка се изплъзва градът като през ръце, кошто се топят една друга, ръце, които предават огъня, покрай лица, кошто видимо остаряват, а по замърсеното гъно на Майн спяно плуващите риби стават част от тези ръце, от тези лица, крещяща забрава, благодарение на която тази картина е жива.

Пред мен върви видението от изминалата нощ. Вървя след клатушкащата се фигура, вслушвайки се в историята на модерните градове, сринати от бомбите и наново издигнати, и в пориба, който се съживява при отказ на заслужено място или право на спомен. Фигурата придобива почти ясни очертания, собствено име, мога да усетя облачетата на дъха ѝ в мразовития ден. Почти в един и същ ритъм се движим, след около петдесет метра настигам тази бързо продължаваща напред фигура и питам дали мога да повървя с нея. Разпознавам лицето, виждам първите малки остри бръчици над горната устна, тъмната сянка в погледа, внезапните спазми на ръката. Въпреки че ме разпознава, тя продължава да върви. Виждам мигновеното потрепване на устата, почти незабележимо. Знам как работят мускулите. Знам как се отдалечават бедрата с движението на ножича под тъмното ухание на роклята ѝ. Позната ми е анатомичната рисунка на мечтата. Когато стигаме до парка, тя се опитва да ме удари в лицето, замахва отново отдалече, не ме улучва, залитва, обляга се за миг на мене, закрива очи с ръката си в ръкавица. Мисля, че ми е разцепила лявата ноздра, защото нещо топло се стича по пръстите ми, закривам слисан лицето си. Тя поема дълбоко дъх и ме поглежда косо. Ботушките ѝ са застинали в очакване. Целувам мислено, бързо и стоплящо съблезналата земя, на която тя стои, с поглед, твърд като ледунките – привилегия на невестулката и плъха. Питам я откога се е върнала, тъй като не ми се иска да я питам защо не е заминала, заради което като дете зяпах по небето към един самолет точича, в който нея я нямаше. Зад дърветата, между леденостудените катерушки на детската площадка стоят трима мъже, облечени в кожени грехи, пушат и гледат към нас. Още по-нататък, в протестантската черква се чуват гласове – поскльви и фалшиви, сякаш режат въздуха около нас. По-късно, когато слънцето е залязло и в рано настъпилия здрач въздухът се превръща в скреж по най-високите върхове на града, тя застава пред огледалото до тоалетната масичка и смъква ципа на роклята си. Далече, някъде долу започва вечерното задръстване, едва доловим шум, смесен с шума на тръбите в стената. Над студените очертания на сградите в небето виждам за миг, като насън, голямо оловно крило. То помита последните розови отблясъци и ни потапя в обръкващата въртележка на първия сняг.

Laudatio, laudatio!^[1]. Монтеверди звучи от будилника-радио до възширокото легло. Тъпи удари на бормашина по тротоара някъде далече... Не се докоснахме тази нощ. Светлината е болезнено остра. Зората се прокрадва зад високите блокове, над вълнообразната линия на предградията. Отражението на снежинки в почернялата вода, един оловен вимпел, врязан в светлината! Спомних си отново нощните решетки на гаража, долових онзи остър мирис, смесия от моторно масло, червило и еликсира на млада жена и отидох под гуша. Решетките изтъкаха мрежа пред очите ми, решетки, които разрязват стаята на две – няма връщане към другия ѝ край.

Видях я на балкона, наведена дълбоко над бетонната ограда, видях закръглените бедра и гърба ѝ, сетих се за звучите, кошто издаваше по време на самотното си задоволяване, легнала до мене предишната вечер; как ме удостои с поглед под завивките, в долния край на леглото, потънала в собствената си плът, с бавно движещите се нагоре-надолу кафяви пръсти с черния лак, как тази спокойна плът там, под малката палатка, се отваряше и затваряше, а когато лежах до нея – мирисът на чesън в дъха ѝ. Не я докоснах. Цяла нощ стоях буден и пушейки в мрака, я желаех. Не се докоснах. Но когато я видях да стои така на балкона, на сутрешната светлина – безтегловна и непонятна,

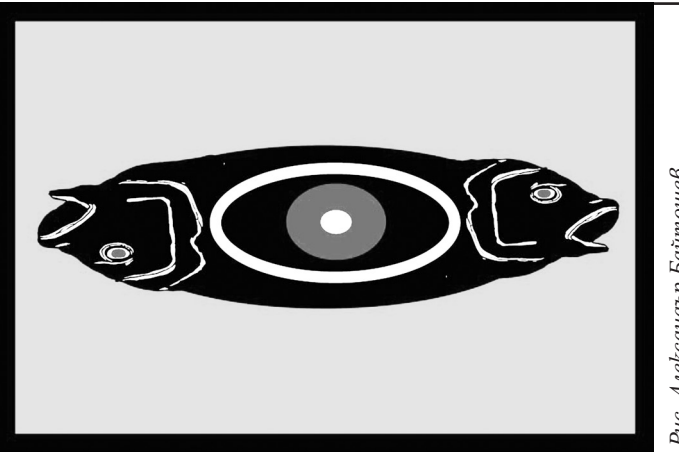
^[1] (лат.) Хвала, хвала!

Рис. Александър Байтошев

изскочих изпод гуша, прелетях като вихър през стаята, още топъл и с капеща от мене вода, през голямата отворена стъклена врата, обгърнах я с ръце на студа, мислех си, че така ще мога да я запазя от ужасно политане надолу. Краката ми зеленяха почти мигновено за кафявите плочки, болката ме възбуди силно. Тя се обърна и видя как опасното замръзване на гърдите ми водеше нанякъде, носеше със себе си знак, който трябваше да я изплаши – яростта на светец, някой, който за пръв път се изгубва в другия. Тя обви с ръце бедрата ми, видя как бях на ръба да се изпразня и да заплача, разроши мокрите ми легени коси. Непоносим остър студ нахлу през перилата. Тя ме поведе покровителствено навътре, сложи ме отново под топлатата струя на душа. Възбудата ми спадна и когато малко след това се върнах в стаята, ми причерня пред очите и се свлякох до гардероба. Когато се събудих, лежах в леглото, покрит с черното ѝ наметало, беше късен следобед и нямаше никой друг в стаята. Знаех, че ще ми прилошее и знаех, че го исках. Позвъних на рецепцията. Не беше регистрирана, никой не беше чул за нея, никой не я беше виждал, и в тези изгубени мигове почувствах как ме обзема познатиият копнеж по първата среща с нея; колкото по-близо беше краят, толкова по-силно започна да ме изгаря обсебеността по първия път, като че ли, конпеейки за края, щях да я получа отново такава, каквато беше преди първия път. На разхвърляното легло лежеше разтворен дебелят зелен пътеводител.

Може би бях побутнал Лис над ниската бетонна преграда просто за да мога да говоря за „първия път“. Беше незабележим, нежен тласък, жест с чара на разсеяна небрежност, но бях останал без дъх, чувах песните и кръсъщите на ангелите като никога преди, надничах в ослепителната отразена светлина на първия ден. Може би ми се искаше да гледам само към тази скъпа, падаща счупена част от собственения ми живот, докато тя станеше точица и аз не бях вече никой. Нямам мотив, не съм извършилел, студено ми е и съм замаян. Сам съм. Иска ми се кафе, цигари, достъпните прости неща. Камбаните бият в този град от жилищни блокове. Странно усещане. Реката, казват, не е замръзвала от векове. Но сега замръзна. Дори младият Гьоте, който се разхождал често тук, не бе виждал това. Светлината свети като в първия ден и виждам птици да кръжат над града.

Ако тя беше взела самолета, може би нямаше никога да преживея отново първия път – блажения миг, в който отново почувствах това, топлината на онзи момент с музиката на Кийт Джарет тогава в гаража, а сега с музиката на Монтеверди, спомена за онова равномерно дишане с настъпващия сън и дъх на честън. Всичко това ставаше още по-съвършено чрез съвършеното свободно падане, стърженето покрай бетонната стена, болезнено отворените рани, малкото топло петно, което се оформя по мене в момента, когато там, далече долу, една малка фигура се стоварва върху асфалта. От мене протича розова урина. И нищо повече. Ефирната височина на един бял град. Финесът на багрите. Едва доловимият химн. Нищо повече. Край реката виждам дребните сенки от преди обела, измамниците от Румъния, мангалите и сергиите, кошто редят. Знам, че са дрозирани, дребните тъговци, нищо че е рано сутринта. Това ги предпазва от студа. Обличам коженото си яке на голо. Искам да се върна под топлия душ, но от него не потича топла вода. Един „Боинг 737“ прелетява ниско над града, лети на изток, чувствам вибрациите в този бръснач от камък, обкован със стомана, наострен във въздуха от хиляди гимиящи комини. Хотел „Маршот“. Сирени по улицата, нещо ще се случва, искам да изчезна, не обичам случките, искам вестник, който да прочета от край до край, вестник, който да сложа на коленете си в тоалетната и докато си свършвам работата, да науча новините от целия свят. След малко трябва да се облека, да пусна наметалото ѝ през перилата, да го пусна, да го пусна, тогава ще мога да си я върна... Иска ми се да отида до музея, преди още да съм пил кафе, да погледна там трите големи портрета, трите безименни прекрасни лица в рамки на белите стени. Едва вчера ги видях за първи път, името на фотографа не помня, нека да отида, нека да отида... Ще слеза по стълбите, петдесет етажа надолу. Ще изляза от задната врата, защото не искам да стресна никого. Най-сетне съм на път към Първото! Почувствах черния ангел от Първия миг. Запътил съм се към дяволски черния ѝ образ в тази различна от другите нощ. Предвестникът на боговете хвана Лис за ръка и я поведе към катакомбите под града. Знам, че двамата слепи все още стоят при тоалетните. Ще им покажа началото на стълбите, за да могат, опитвайки надолу стъпало след стъпало, да намерят пътя към освобождението, а аз трябва да измина с тях целия този път.

Преведе от нидерландски ЦВЕТА ВЕЛИНОВА

Литературен вестник 27.06-3.07.2018

11

Димитър Стоевски (1902 – 1981)

Ренета Килева

Преводното творчество на Димитър Стоевски е грандиозно по обем, досега най-мащабната преводна продукция от немски на български език – десетки автори, хиляди преведени страници, плод на интензивен близо петдесетгодишен преводачески труд. Димитър Стоевски е претворил произведения на едни от най-големите имена на немската, австрийската, швейцарската литература, писатели от различни исторически епохи и литературни направления, всеки със специфична индивидуална стилистика, – от средновековния поет Валтер фон дер Фогелвайде през просвещенеца Лесинг, класиците Гьоте и Шилер, романтиците Новалис, Николаус Ленау, Хайнрих Хайне, австрийския народен поет Франц Грилпарцер, реалистите Теодор Щорм и Теодор Фонтане, натуралиста Герхард Хаупман, представителя на виенския сецесион Артур Шницлер, майсторите на прозата Стефан Цвайг, Томас Ман, Лион Фойхтвагнер, модерниста Франц Кафка, драматурзите експериментатори Бертолт Брехт и Фридрих Дюренмат, до писатели от ГДР като Франц Фюман, лужишкия белетрист Юри Брезан и др. Художествените преводи на Стоевски обхващат всички литературни жанрове – поеми, стихотворения (в класически и в бял стих), разкази, новели, повести, романи, автобиографична проза, драма в мерена и обикновена реч. Той е и един от най-изтъкнатите преводачи на немскоезична детска литература, освен че сам е автор на произведения за деца – „Чудният роман на Кум Лисан“ (1938), „Веселите футболисти“ (1958). Стоевски е превел „Приказки“ от Вилхелм Хауф (1955), „Весели случки“ (1956), „Вироглавото теле“ (1960) от Вилхелм Буш, „Петимата весели другари“ (1962) от Хайнрих Шруб, два тома „Приказки“ на Братя Грим (1962-1963), повестта на Франц Фюман „Мръсният Мориц“ (1963).

Преводаческата библиография на Стоевски включва също превод на немски език на романа на Георги Караславов „Снаха“, издаден през 1954 в ГДР. Освен това Стоевски е автор на литературни и театрални рецензии, на статии върху творчеството на немскоезични писатели, на текстове за психологията на четене, на преводна критика¹. През 1940 г. след съществената редакция на Димитър Стоевски в издателство „Иван Колюмджиев“ излиза завършеният през 1916 г. и съхранен в архивите немско-български речник на Гео Милев (вж. Диана Станчева „Немско-българският речник“ на Гео Милев, сп. Проглас, кн. 2, 2015).

Заниманията на Димитър Стоевски с превод започват още в неговите ученически години. През 1919 г. като гимназист той публикува в сп. „Сила“ (I, бр. 16, 4.1.1919) свой превод на баладата „Двата братя“ от „Книга на песните“ на Хайнрих Хайне. По-активно Стоевски започва да превежда през 30-те години на XX в., след като през 1927 г. завършва медицина в Грац, Австрия, и като специалист по белодробни заболявания постъпва на работа в Александровска болница, а скоро след това е назначен за управител на Диспансера на Софийското дружество за борба против туберкулозата.

В началото на този период Стоевски по-скоро се подготвя за своите големи преводачески начинания, превеждайки най-вече тривиална литература – произведения на автори като Хелене Бьолау, Ева Бургхард, Йенс Петер Якобсен, Габриеле Ройтер, Ани Воте, Катрин Михаелис, Катрин Холанд, кошто излизат в библиотека „Съвременни романи“ и като притурки към списанията „Домакия и майка“ и „Жена и дом“.

В този период Стоевски превежда също научнопопулярни медицински текстове. Сред тях са поредицата от дванадесет книги „Сексуалният живот на нашето време в неговите отношения към съвременната култура“ на Иван Брох (1931-1932), „Златна книга за мъжа и жената“ от Карл Ремау (1936), „Сексуалната неволя: Чрез възрастните – за младите“ от Франц Лютке (1936), „Книга за жената: Жената като мома, съпруга, майка, нагледвачка и възпитателка в дни на здраве и на болест“ от Хайнц Брауер (1939) и др. Само преводът на тези текстове значително надхвърля 1000 страници. През 30-те години излизат и преводи от Стоевски на обществено-политическа литература, напр. „Осъществяване на социализма: Кризата в реформистичния социализъм“ от Хендрик де Ман (1934). Тази тематиката е свързана с увлечението на Стоевски по социалдемократическите идеи.

Още през 30-те години Стоевски започва за превежда и творби на най-значимите автори в немскоезичната

^[1] Вж. напр. Димитър Стоевски: „TRADUTTORE – TRADITORE“. Не пощенски коне, а пощенски гълъби. – Литературни новини, I, бр. 10, 27.IX.1961; Гео Милев на немски език. – Пламък, кн. 1, 1976; По няколко повода. – В: сб. Изкуството на превода. Т. 1, С., 1976.

архив Радко Чолаков

литература. През 1934 г. излиза негов превод на разказа на Артур Шницлер „Госпожа Беата и нейният син“. Следват новелите на Стефан Цвайг „Ознена тайна“ (1934), „Лепорела“ (1935) и „Фантастична нощ“ (1939), с които Стоевски поставя началото на поредица от преводи, утвърдила го във времето като проникновен интерпретатор на Цвайг и включваща освен неговите новели също биографичните творби „Мария Стюарт“ и „Романът на един живот. Балзак“. През 1937 г. в превод на Стоевски са публикувани романът на Гьоте „Страданията на младия Вертер“ и пиесата на Г. Е. Лесинг „Емилия Галоти“. През 1938 г. той превежда драмите на Фридрих Шилер „Разбойници“ и „Вилхелм Тел“ (в проза), а през 1939 г. гражданската му трагедия „Коварство и любов“. Във връзка с честването на 175-годишнината от смъртта на Шилер издателство „Народна култура“ подготвя негови „Избрани произведения“ (1955-1956). В първите два тома се съдържат драмите „Дон Карлос“, „Вилхелм Тел“, „Мария Стюарт“ и „Орлеанската дева“, претворени в стихове от Д. Стоевски. Той е съставител и на третия том „Лирика“, за който превежда стихотворения и балади, включително „Ода на Радостта“, днешния химн на обединена Европа. Преводът на Стоевски не отстъпва по поетичност, ритмичност и музикалност на първия превод на произведението на Асен Разцветников, предпочитан при песенно изпълнение:

прев. Асен Разцветников	прев. Димитър Стоевски
Радост – ти дете на Рая, ти, божествен ясен плам! Ний пристъпваме в омая, о, богиньо, в твоя храм. Твоя светъл чар споява туй, що светски нрав дели, братя всички люде стават, щом с крила повееш ти.	Радост, дева вдъхновена, лъч божествен, дивен дар, свеждаме опиянени взор пред твоя свят олтар. Ти сплотяваш в порив чуден разделите от зло, братя стават всички люде, ти разпериш ли крило.

Преводаческата работа на Стоевски върху творчеството на Шилер завършва с впечатляващия му превод на драматичната трилогия в стихове „Валенцайн“ (1968, изд. „Народна култура“). Стоевски е пресъздал на български език всички по-значими творби на Шилер, постижение, което само по себе си е респектиращо.

Също през 30-те години Стоевски започва да превежда от руски, френски, както и през немски език творби на автори като Джек Лондон („Хавайски сърца“ 1932), Марк Твен („Избрани скици“ 1932), Дейвид Хърбърт Лорънс („Лусицата“ 1938), а по-късно Пушкин, Тургенев, Самуил Маршак, Хенрик Ибсен („Призраци“, „Куکلен дом“, „Подпори на обществото“, „Народен враг“), Бьорнстерне Бьорнсон (новели), Молиер („Учени жени“, „Сганарел“), Лопе де Вега („Девойка с кърчаг“).

За да бъде дадена днес адекватна оценка на преводното творчество на Димитър Стоевски, не е достатъчно неговите преводи да бъдат анализирани единствено в съпоставка със съответните оригинали. Следва да бъдат взети предвид редица фактори, предпоставящи както неговите безусловни преводачески постижения, така и някои несвършениства на неговите преводи. Такива фактори са например фазата на развитие на българския език в периода, в който Стоевски създава преводите си, рецептивната среда, в която те се възприемат, културните и езиковите рецептивни възможности както на читателската публика, така и на самия преводач. Не бива да се забравя, че Стоевски не е германист и трябва да компенсира липсата на филологическа подготовка с отличните си познания по немски език, с любовта си към българското слово, с високата си езикова култура, с изключителната си начетеност и любов към книгата, с „творческата езикова интуиция“, както в есето си „Последният ред на последната книга“ (сп. Завети, IV, 1937, кн. 2, с. 37) той нарича условието за това преводът да се превърне в радостно творчество. Със сигурност за

Стоевски не е било лесно да бъде първи преводач на редица велики творби на немскоезичната литература, без да може да черпи от опита на предходни преводи. Пред друг вид изпитание той е бил изправен, когато е предлагал нова версия на вече превеждани произведения, равнявайки се с изявени преводачи като Панайот К. Чинков и Любомир Огнянов при превода на „Пътни картини“ от Х. Хайне, Жана Николова-Гълъбова при превода на Шилеровите „Разбойници“, Иван Шишманов и Емануил Попдимитров при превода на лирика на Шилер, Асен Разцветников при превода на „Страданията на младия Вертер“ и др. Следва да си дадем сметка и за това върху какво натрупано знание, върху какви литературноинтерпретативни разсъждения за една или друга творба Стоевски е можел да се опре при преводаческата си работа. Трябва

да се имат предвид доминиращите норми и вкусове при превода на художествена литература, нивото на преводознанието и на преводната критика във времето, когато Стоевски е творил своите преводи. Не на последно място, би трябвало да отчетем и ролята на редакторите, които са носели отговорност за крайното оформяне на неговите преводни текстове и които, за съжаление, невинаги са били на професионална висота. За да илюстрирам ролята на част от тези фактори при оценката на постигнатото от Димитър Стоевски, ще посоча като пример неговия превод на емблематичния разказ на Кафка „Метаморфозата“. През 60-те и 70-те години, когато Стоевски превежда произведения на Кафка (разкази, романа „Процесът“), авторът е противоречиво коменттиран от западната литературна критика, а българската рецепция на Кафка е най-закъснялата в целия социалистически лагер и най-свързчна с рецептивните процеси, които протичат в СССР и в ГДР².

Разказът на Кафка „Die Verwandlung“ след Стоевски е преведен от Венцеслав Константинов със заглавие „Преображението“ (изд. „Христо Г. Данов“, 1982) и от Любомир Илиев със заглавие „Метаморфозата“ (изд. „Фама“, 2018).

В интервю за в. „Култура“ от 4 май 2018 г. преводачът Любомир Илиев отбелязва, че връх в рецепцията на „Метаморфозата“ в България е постигнат през 2016 г. във връзка с отбелязването на стогодишнината от публикуването на разказа. Тогава Софийският литературоведски семинар издава тома „Времето на метаморфозата. Опити върху Кафка“, а академичното електронно списание за изкуства и култура „Пирон“ посвещава цял свой брой на знаменитото произведение. Илиев споделя в интервюто си, че подробно е проучил всички тези материали и се е „собразил във възможната степен с казаното на двата форума“. Въпреки че, както твърди, той се е запознал с другите два превода (на Д. Стоевски и В. Константинов) едва след като е приключил своя и в случаите на съвпадение е променял варианта си, дори с цената да го развали, само и само да не даде повод за обвинения в плагиатство, Илиев все пак е използвал преводите на своите предшественици, имал е лесна и достъпна възможност да съпостави своя превод с този на различни езици, включително да черпи идеи при преодоляване на различни преводачески трудности от фен-преводи на разказа. Той е могъл да се облегне на солидното натрупано знание за Кафка, на задълбоченото литературоведско разбиране за разказа му, демонстрирано у нас през последните години.

Всичко това са предпоставки, с които Димитър Стоевски по никакъв начин не е могъл да разполага във време, когато творчеството на Кафка е обект на цензура и е буквално табуизирано. Ето защо по достойнство трябва да бъде оценен неговият превод на „Метаморфозата“, който като цяло представя вярна картина на оригинала. Всъщност майсторството при превода на произведенията на Кафка се състои в това семплият изказ на автора да бъде предаден на целевия език така, че преводът да разкрие възможности за различни тълкувания. Защото в творбите на Кафка „никога не се говори за това, за което говори. Той говори за нещо, което е отвъд видимото и определеното“³. И Стоевски в голяма степен се е справил именно с това. Той е успял да овладее своята склонност към интерпретативен превод, за която ще стане дума по-късно, и да остане близо до повърхността на изходния текст, позволявайки на читателя или на позоваващия се на неговия превод анализатор да проникне в дълбините под тази повърхност.

Не са малко преводите на Стоевски, които днес, 60-70 години след издаването им, продължават да са последна

^[2] Срв. Младен Влашки. Дългият път на Кафка към България. Наблюдение върху контекстите. В: Пирон. Академично електронно списание за култура и изкуства, бр. 13/ 2016, с. 1-24

^[3] Вж. Венцеслав Константинов. Самопризнанията на един изкушен изкусител. – В: Емил Басат: Преводът. Лица и маски. Книга втора. София, изд. „Панорама“, 2010, с. 165.

дума в преводната интерпретация на значими творби на немскоезичната литература като повечето новели на Стефан Цвайг и Томас Ман, романа „Ефи Брист“ на Теодор Фонтане и много други произведения на класически автори и автори от началото на XX век. Част от тях издателствата преиздават и до ден днешен, без колебание и съмнение, че ще предложат остарели преводи, които не отговарят на очакванията на днешните читатели. По-скоро обратно, с увеличаване на дистанцията между съвременieto ни и времето на създаване на оригиналните творби патинираният стил на Стоевски допринася за това в наши дни техните преводи да се възприемат дори като по-адекватни, отколкото в момента на тяхното първо публикуване. Тези преводи са устояли на времето и продължават да са жизнени и плоноценни.

Особено убедителен Стоевски е в превода на проза. Точно когато мери сили с най-големите майстори на епическото и на психологическото повествование в немскоезичната литаратура в преводите си той е на тяхната висота. Защото „Димитър Стоевски бе преизпълнен от синонимика и фразеология, от народни пословици и поговорки, от сочни просторечни фрази, от доловени из народната уста словеса. Той имаше прясна, свежа дума за всяко душевно състояние, за всяка болка, просветление и надежда, за природните красоти и духовните изпитания“^{.4}

И действително, най-впечатляващите преводи на Стоевски са на описания на психологически състояния, портрети на литаратурни герои, природни картини, но също и на диалози с използване на разговорен език или стилизиране на диалект. Пример за последното е изразителният начин, по който в превода на романа „Буденброкови“ на Томас Ман Д. Стоевски маркира баварския диалект на господин Перманедер, контрастиращ на изисканата смесица от книжовен език и севернонемски диалект, която говорят членовете на любекската фамилия Буденброк. Възхитителен е изобщо начинът, по който Стоевски предава цялата езикова полифония на творбата. Неслучайно през 2016 г. тя беше преиздадена от изд. „Ентусиаст“ в неговия превод, който е единствен досега.

Ето и един цитат от превода на новелата „Двадесет и четири часа от живота на една жена“ на Стафен Цвайг, виртуоз в описанието на необикновени, екстремни състояния на човешката душа. В пасажа се описват ръцете на главния персонаж, отгаден на своята страст към хазарта:

	Сега за миг тези ръце лежаха върху зелената маса, плоски и мъртви като медузи, изхвърлени от водата на брега. Сетне едната, дясната, с мъка започна отново да се изправя откъм пръстите, потрепери, дръпна се назад, завъртя се около себе си, поколеба се, направи кръг и накрая сграбчи нервно един жетон, търкалящ се нерешително като малко колело между върха на палеца и показалеца. И внезапно с котешка гърбица се наведе напред като пантера и запрати, просто изплю стофранковия жетон насред черното поле. Тукакси като по сигнал възбудата обзе и бездейната, заспала лява ръка; тя се изправи, примъкна се, допълзя до треперещата, сякаш уморена от хвърлянето на жетона братска ръка и сега двете лежаха потръпващи една до друга и заедно почукваха с китки беззвучно по масата, както леко тракат зъби при треска.

Няма да е преувеличено да се каже, че преводът на Стоевски е конгениален, равностоен по образност и внушение с оригинала. Тази колоритност и разточителност на езика очевидно отговаря на стилистичните предпочитания на Димитър Стоевски и той намира блестящи съответствия за нея на български език. Поетичността и патетичността на неговия преводачески маниер в съчетание с известната архаичност на неговия език, които са много подходящи за превода на класически творби, в известен смисъл обаче му пречат той да е също толкова еднозначно убедителен и при превода на по-модерни текстове, и особено на граматични текстове.

В превода на грамата „Физиците“ от Фридрих Дюренмат втората преводачка на текста София Тоцева с основание вижда несъответствие между обяснителния, дори свръхинтерпретативен превод на Стоевски (1966) и семплата прецизност на изходния текст. По този начин се губи съзнателно заложената елиптичност на диалозите, която крие потенциал за сценични интерпретации на текста.⁵

Подобни несъвършенства на театралните преводи на Стоевски не пречат те да триумфират по българските театрални сцени още от 40-те години. В статията си „Театралната мисия на главния редактор“ в годишника на Народния театър „Иван Вазов“ от 2013 г. Мариета Иванова-Гиргинова и Елизария Рускова отбелязват: „младият и талантлив преводач от немски Димитър Стоевски публикува в свой превод две пиеси на Грилпарцер – „Вълните на морето и на любовта“ [...] и [...] „Сафо“ (1942), и една пиеса от Шилер – „Орлеанската

гева“ [...] (1943). С изключение на превода от „Сафо“, всички останали текстове влизат в репертоара на НТ. Те функционират на странициите на списанието [„Златорог“ – б. м., Р. К.] не само като рекламен елемент, който ще подтикне читателите да посетят съответната постановка на гадената творба, но и като модел на по-висок стандарт за преводен драматически текст“.

С годините към списъка с театрални постановки по преводи на Димитър Стоевски се добавят пиеси на Лесинг, Молиер, Брехт, Лопе де Вега, Ибсен, Дюренмат, Гьоте, Герхард Хауптман. Стоевски има и значим принос за преводната, театралната и изобщо културната рецепция на Бертолт Брехт в България. Освен част от драматичното му творчество („Животът на Галилей“, „Добрият човек от Сечуан“, „Вдържимият възход на Артуро Хи“, „Виденията на Симона Машар“) той превежда и неговия „Просешки роман“.

Първият превод на Брехтова пиеса, излязъл в самостоятелно издание, е този на Стоевски на „Майка Кураж и нейните деца“ (1965, изд. «Народна култура»). Всъщност пиесата е поставена още преди преводът ѝ да бъде публикуван – през 1958 г. на сцената на Народния театър под режисурата Моис Бениеш (без особен успех) и в Бургаския театър под режисурата на Юлия Огнянова. Втората постановка бележи прелом в българската театрална практика, тъй като пресъздава талантливо театралната естетика на Брехт, която не е по каноните на социалистическия реализъм. На обсъждането след премиерата един зрители казва: «Вярно е, че постановката на “Майка Кураж“ изхвърли половината публика от салона на бургаския театър, но затова пък забинаги спечели за театъра другата половина!»⁶ Част от заслугата за това със сигурност е на превода на Димитър Стоевски.

Но нека отново се върнем на прозата и поезията в превод на Стоевски. Специално искам да обърна внимание на неговата любов към Хайне, която бележи и едни от първите му преводачески опити. На Стоевски явно особено импонира романтичният и същевременно иронично-хаплив, а понякога и саркастичен тон, характерен както за поезията, така и за прозата на Хайне (напр. за пътеписите от сборника „Пътни картини“, също издадени в негов превод). Стоевски е превел близо 300 стихотворения на Хайне. Ето едно от тях (от цикъла „Лирическо интермецо“) като илюстрация на неговата максима „Стихове не се превеждат, а се претворяват; пресъздава се не буквалният текст, а мисълта, чувството, образът“^{.7}:

Es stehen unbeweglich Die Sterne in der Höh' Viel tausend Jahr', und schauen Sich an mit Liebesweh.	От хиляди години в небесния покров звездите неподвижни поглеждат се с любов.
Sie sprechen eine Sprache, Die ist so reich, so schön; Doch keiner der Philologen Kann diese Sprache verstehn.	Езикът що говорят, е чуден и дълбок, не го разбира никой премъдър филолог.
Ich aber hab sie gelernet, Und ich vergesse sie nicht; Mir diente als Grammatik Der Herzallerliebsten Gesicht.	Единствен аз научих отлично този език, граматика ми беше любим момински лук.

И още един пример – за майсторството, с което Д. Стоевски рисува в преводите си природни картини. Откъсът е от новелата на Томас Ман „Тонио Крюгер“:

	Покрай месеца се гонеха облаци. Морето люшкаше хорото си. Към кораба не се носеха в редици заоблени и равномерни вълни, а цялото море надлъж и нашир под бледия и трепкащ лунен зрак беше раздрано, разровено, руташе и скачаше с остри, пламъкообразни гигантски езици, хлътваше в пълни с пяна килсури и натрупваше непосредствено до тях нагъбени, неправдоподобни ваяния и сякаш в лудешка игра, със силата на чудовищни ръце запокитваше разпенените води по дяволите.

В превода прави впечатление, че морето (Балтийско море) „люшка хорото си“ (в оригинала: Das Meer tanzte – буквално: Морето танцуваше). Като не един преводач Стоевски се изкушава да доближи чуждия текст до своето, познатото, родното за българския читател. Това невинаги е уместно, защото влиза в противоречие с локалния колорит на оригинала. Може да се каже обаче, че при Стоевски няма прекомерно зачитане към одомащияващия превод. Относително малко са случаите, при които в неговите преводи „побългаряването“ се натрапва като неподходящ избор. Особено в преводите си за деца Стоевски много умело балансира между

архив Пагко Чолаков

своето и чуждото, за да достигне до българската детска читателска аудитория, но същевременно да подчертае, че приказките идват от друг езиков и културен регион. Ето красноречив пример от приказката на Братя Грим „Доктор Всезнайко“ (*Doktor Allwissend*): „Имало едно време един беден селянин на име Кребс, което ще рече Рачо“. Плод на преводаческата находчивост на Стоевски са и съответствията на много други „говорещи“ имена на приказни герои, с които са израснали поколения българи – Белоснежка и Червенорозка (*Schneeweißchen und Rosenrot*), Палечко (*Daumerling*), Пенеляшка (*Aschenputtel*), Снежанка (*Scheewittchen*), Марулка (*Rapunzel*), Пъстрокожка (*Allerleirauh*), Стори-накост (*Rumpelstielzchen*). Незабравими са и историите на Вилхелм Буш за Макс и Мориц в превод на Димитър Стоевски. Преди Стоевски звучните рими на стихчетата за двамата малки наkostenци са претворени от Елин Пелин, а след него от Марко Ганчев. В свой коментар М. Ганчев не се изказва особено ласкаво за двата превода на „Макс и Мориц“, предшестващи неговия: „Поколения български читатели познават от деца двамата свръхпопулярни герои предимно от адаптацията на Елин Пелин. Понеже побългаряването все пак не е превод, макар и осъществено на сочен език от нашия първомайстор, през десетилетията последваха издания със стихотворни опити за доближаване до оригинала по по-съвременен начин. [...] За жалост обаче преводът на Димитър Стоевски след Елин Пелиновия, ако е бил по-близък до оригинала, се оказва много по-далеч от българския читател“^{.8}. Дали това е така, всеки може да прецени, като направи съпоставка:

прев. Д. Стоевски	прев. Марко Ганчев
Ах, веднъж ли, дваж ли вече в книги, вестници и речи става дума за хлапета като тези тука двете, Макс и Мориц назовани но със прякор „хулигани“! Пакости да вършат нови те са винаги готови: да закачат мирни хора, на животни зло да сторят, да откраднат круши, сливи – за това ги много бива!	Има шури хлапетия, да, но няма като тия. Те са работа голяма. Равни с Макс и Мориц няма! Сториш ли им забележка, не поправят своята грешка, правят грешка двойно тежка: гледат на това с насмешка. Все готова е да действа двойката им за злодейства. Прас магаре! Бух прозорец! Кои го стори? Макс и Мориц!

В последното десетилетие от живота си Стоевски обогатява българската култура с поредна творба на Гьоте, след като вече е превел „Страданията на младия Вертер“, лирика, откъси от „Фауст“, автобиографичната книга на Гьоте „Поезия и истина“. Това е грамата в стихове „Ифигения в Таврида“ (1972) – едно от върховите постижения в преводното дело на Стоевски.

За своя безспорен принос като преводач и културен посредник Димитър Стоевски получава приживе голямо обществено признание и най-високи държавни отличия. През 1980 г. той е удостоен с награда на Съюза на преводачите, чийто съосновател е, за цялостната му дейност като преводач на художествена литература от немски език.

Димитър Стоевски е оставил незаличима диря в българската преводна култура. С много свои преводи той е ненадминат и до днес, а с други остава незаобиколима инстанция по пътя от абсолютната истина на оригинала към относителната истина на неговите преводи.

^[1] Вж. В. Константинов, Между пощенския гълъб и Прометей. В Майстори на превода. Творчески портрети на видни български преводачи, 1984, изд. Народна култура, с. 268

^[2] Вж. Sophia Totzeva. Dürrenmatts Dramen auf Bulgarisch – Übersetzungskonzepte als Problem der literarischen und theatralen Rezeption. – В: Dürrenmatt in Bulgarien. Materialien eines Workshops, Mai-November Neushâtel-Sofia, Hg. Lea Coen-Augsburger, Sofia 2004.

До скоро

Сони Бохосян

Победителите в тазгодишния Дванадесети национален литературен конкурс за стихотворение и разказ на Фондация “Св. Климент Охридски“ са: Сони Бохосян от специалност „Португалска филология“ на СУ и Мартин К. Илиев от специалност „Българска филология“ на СУ. Техните произведения бяха отличени от жури в състав: Амелия Личева, Кристина Йорданова, Мария Калинова. В този брой на АВ публикуваме наградения разказ.

*O veículo que vai dar entrada no cais dois tem com destino a estação Estádio do Dragão. Para a sua segurança não force as portas para entrar no veículo.*¹

Металическият глас ги отвлече от мислите им и бързо ги върна в мястото и времето. – Нека вместо „Довиждане“ си кажем „До скоро“. Може би някой ден пак ще се срещнем, а? – Може би да – отговори той на момичето с ведър характер и неумолимо желание за нови знания, което среща благодарение на проекта, който тя трябваше да подготви, за да помогне на колегите си. Колко радостен беше, че бяха избрали да изследват неговата страна, че им трябваше финансиране от компанията, в която работеше, че преподавателят беше предложил нея. Последен поглед през пращното стъкло на метрото. Последен споделен момент. Тя се взираше в него, докато той все повече се превръщаше в точица на хоризонта. Той дълго остана загледан в релсите, преди да поеме към квартирата си на брега на океана. Докато монотонно тракаха релсите на влака, тя си спомни съвета на техния преподавател: – Изпратете този, който смятате, че е готов да бъде разочарован.

– Как така разочарован? Защо? – Защото всички идеализират непознатото място, а после ни обвинявате, че сме ви изпратили там. Никой от тях не беше напускал пределите на страната и не бяха помислили за евентуален сблъсък с чуждата култура. Никой не беше готов за разочарованието, но само един можеше да го измисли като на сценарий, до най-малката подробност. Така да го проектира, че да смекчи евентуалната действителност. Накрая решиха да изпратят нея. Бяха се убедили, че в много случаи тя приема нещата по-леко от останалите, а и беше чаровна. Дните и седмиците неусетно се надпревариха и сякаш изведнъж тя се озова с паспорта си и самолетния билет пред гранична полиция. След час вече беше закончала колана си и чакаше инструкциите на стюардесите. Не се притесняваше от първия си полет. Приемаше го като най-голямото си приключение. Летя 12 часа, само над океана, а имаше чувството, че е обиколила целия свят. В мига, в който стъпи на непознатата земя, освен влажния океански въздух я обгърна и някакво спокойствие. Странно спокойствие.

Хем не познаваше никого, хем не знаеше накъде да поеме, а същевременно се чувстваше в свои води. Сякаш се връщаше на някакво изгубено в детството място. Сякаш всеки момент щеше да изскочи някой стар познат, който да я прегърне. Но този познат не дойде. Присъствието му избледня някъде безименно около нея. – Улица „25 април“, номер 7 – каза на таксиджията и след около половин час разтовари куфарите си пред адреса. Звънна на вратата на малката къщичка и ѝ отвори хазайката – гребна и усмихната жена на средна възраст, която я разведе из къщата. Личеше си, че няма да има проблеми с хазайката. Разпокаква багажа, взе душ и най-накрая се отпусна на дивана в хола. Беше замаяна от пътя. Искаше да се поразходи, но нямаше нито сили, нито време. На следващия ден трябваше да отиде на интервю във фирмата. Притесняваше се как и какво щеше да говори, но поне половината работа беше свършена предварително – бяха одобрили документите им. На следващия ден тя вече беше седнала на стола, с нокти, забити в меката гамаска. А пък уж не беше притеснителна...

– Последната спирка на превозното средство, което ще пристигне на втори перон, е „Щадио до Драгао“. За Вашата сигурност, не притискайте вратите, за да влезете. – Вашият проект ни заинтригува. Само искаме да знаем защо избрахте нашата страна. – Избрахме я, защото не знаем много за нея, честно казано. Пътуването е единственият начин, по който

Рис. Александър Баймошев

можем истински да се докоснем до вашата култура. Моето пътуване... е този начин. Имаме нужда от финансиране, да, но можехме да го получим и от нашето правителство. Това не е главната ни цел. Искаме нещо по-различно и по-откровено.

– Виждам, че сте напълно честна с нас и го оценявам високо – каза директорът. – Освен финансирането сме Ви приготвили и други неща, които могат да Ви бъдат от полза: карта за достъп до градската библиотека и читателска карта за библиотеката на университета ни (най-добрият в страната). На Ваше разположение ще имате и преводач, в случай че някоя книга Ви привлече вниманието и не можете да се справите с разбирането ѝ. Имате ли нужда от нещо друго?

– Не, нямам. Не знам как да Ви се отблагодаря! Усмивката, която грейна на лицето ѝ, освети и еднообразния ген на комисията. После излезе навън и не знаеше накъде да поеме. Въртеше се в кръг, започна да звъни отвъд океана. Будеше приятелите си, за да им каже новината. Когато се поуспокои, реши, че трябва да отпразнува, макар и сама. Да се поглези със силно кафе и национални сладкиши. Вървеше и се взираше в сградите, дърветата, изобщо не чуваше шума на колите. Беше попаднала в друг свят и... Тъкмо да се спъне – една ръка я издърпа назад.

– Внимавайте!

– А, какво? Какво стана?

– Шяхте да паднете.

– О, ха-ха, нямаше да е за първи път. Благодаря! Я чакайте малко. Вие не бяхте ли сега в...

– В комисията за финансирането. Да, бях там – прекъсна я той.

– Благодаря още веднъж! Задължена съм на Вас и колегите Ви!

– Няма нищо. Нека минем на „ти“, ако не е проблем.

– Не, разбира се, че не е.

– Виж, шефът много хареса проекта и наистина иска да ти помогне, но не съм тук заради него. Пътувал съм и знам, че най-добре разбираш как стоят нещата, когато общуваш с някой местен. Ако ми позволиш, мога да ти бъда полезен. Поне така си мисля.

– О, с удоволствие! Даже много се радвам! За първи път пътувам зад граница и не съм много наясно. А как се казваш?

– Извинявай, напълно забравих. Казвам се Фернандо.

– Скарлет, приятно ми е. На колко години си?

– На 25. Ти си на 22, нали?

– Да, точно така.

– Извинявай много, но сега трябва да се връщам на работа. Утре е събота. Ако искаш, може да се видим. – Да, супер! Предполагам, че библиотеките не работят в събота.

– Не, не работят. Къде искаш да се срещнем?

– Мога да дойда пред фирмата, защото със сигурност знам как да стигна до там.

– Добре, да се чакаме в 11:30 ч.? Можем да обядваме заедно в любимия ми ресторант. Тук храната е на почит. – Супер! Разбрахме се значи. До утре!

– До утре!

След кратката среща Скарлет продължи да се разхожда из цветните улички с малки, плътно прилепени една до друга къщи, навяващи далечни от нейната действителност истории. Слушаше как хората си говорят и всяка сричка ѝ звучеше като магия. Взираше се в жестовете им, в погледите, кошто срещаше нейният. Вървеше по малките павета и с лекота изкачваше

им беше стар клиент. Поръчаха хайвер, риба треска по традиционна рецепта и червено вино.

– Не можем да живеем без риба – засмя се той. – Има неща, които са част от нас като народ. Отнеми ни едно, и ще започнем да се чувстваме непълноценни.

– Като например?

– Футбола. Когато гледаме футбол, времето спира, тревозите остават на заден план и всички сме концентрирани в екраните. За нас той е религия. Другото нещо е виното. Твърд алкохол не пием, но за нас виното е цяло изкуство. Трябва да посетиш избите отвъд реката. Там пазят тайните рецепти.

– Ще ми ги дадат ли? – попита Скарлет на шега.

– Забрави! По-скоро ще умрат – пошегува се Фернандо.

– А какво друго обичате да ядете?

Вече сервираха храната и Скарлет усети приятната миризма на прясната риба. Сервитьорът им наля вино и им пожела приятен апетит.

– Сладките. Никой хубав обяд не завършва без десерт, но после ще отидем в любимото ми кафене, където са най-хубавите традиционни десерти. И има една дума, която трябва да научиш.

– Коя е? – попита Скарлет с искрено въодушевление.

– Saudade – каза срамежливо Фернандо.

– Как? Как го каза? – запелтечи Скарлет пред величието на поредната магия, която чу за деня.

– Saudade – повтори той.

–Какво означава?

– Няма точен превод. Това е чувството, което изпитваш между носталгията и тъгата.

Скарлет беше вече извадила малкото си тефтерче, в което записваше абсолютно всичко – от списъци за пазаруване до номера на самолетни билети.

– Можеш ли да ми го запишеш тук?

Фернандо взе химикалката и в тефтерчето се появи алхимичната формула, която Скарлет щеше да съхрани и много след края на пътуването си.

– Много ти благодаря! – усмихна се тя.

– За нищо – отговори ѝ той. Сянка падаше върху магнетичното му излъчване. Погледна я с топлите си южняшки очи.

След тази първа среща двамата станаха неразделни. Срещаха се почти всеки ден и винаги сядаха в същото кафене.

– Все се каня да ти кажа нещо – набра смелост Фернандо и докосна ръката ѝ.

В този момент обаче двамата се сепнаха от писклив глас, идващ зад Скарлет.

– О, ти да видиш! Фернандо и новата му изгора? – нахално ги прекъсна една млада жена.

– Жоана, какво правиш?

– Реших да обядвам на любимото ни място. Доброто възпитание изисква да ни запознаеш.

– Доброто възпитание изисква да не се месиш в чужди разговори. Поне не по този начин. Келнер, сметката, ако може.

– Сега какво прекъснах?

– Не разваляй всичко отново, моля те. Хайде, Скарлет, нямаме повече работа тук.

– Какво става? – Скарлет беше объркана, разбираше само откъслечни думи.

– Охоо, чужденка отгоре на всичкото. Браво, браво.

Постарал си се – изкоментира непознатата.

Фернандо сграбчи Скарлет за ръката и я отведе навън. Тя продължаваше да не разбира. Разни мисли нахлуваха в главата ѝ и тя започна да губи надежда за нещо голямо, което се зараждаше между тях двамата. Какво искаше

ДЕБЮТ

да ѝ каже, преди да се намеси Жоана? Дали беше това, за което тя си мислеше?

– Тази църква е построена през XVII век – подхвана Фернандо.

– Фернандо, в момента църквата е последното нещо, което ме интересува. Извинявай, че ти го казвам. Каква беше тази сцена? Има ли нещо, което трябва да знам?

– Има много неща, които трябва да знаеш. Като например, че изпитвам към теб нещо по-различно, но не мога да се впусна в нещо ново, докато извънбрачното ми дете не порасне достатъчно, защото сега трябва да се грижа за него. Майка му на име Жоана не се интересува от нищо друго освен интересите си. Мисли, че между нас все още може да има тръпка, но всичко приключи отдавна.

– Защо криеше от мен детето си?

– Ако ти бях казал, щеше ли да ми обърнеш внимание? Не, нали?

– Кои си ти изобщо? – изпъзна се въпросът толкова естествено.

– На 25 съм, с обещаваща кариера в икономическите науки и ме водят за ценен кадър в международна фирма в родния ми град, но душата ми се люшка между световете. Амбициозен съм, но и самотен... А теб те срещнах благодарение на случайността. Извинявай за премълчаното, за това, че не ти казах всичко по-рано.

– Искам да... да остана сама. Извинявай, тръгвам си – просълзи се Скарлет и побягна към метрото. Остана будна до 3 часа сутринта. Само скрибуцането на химикала и хорът на щурците ѝ правеха компания. Излезе на двора и се загледа в звездите. Въздухът беше прохладен, не ѝ се искаше този момент да свършива, искаше да го сграбчи, да не го пусне никога, да стане част от него. Имаше някаква успокояваща безкрайност в краткотрайността на този миг. Мислеше си за всички хора, които беше срещнала дотук. За това как те я бяха накарали да се чувства – щастлива, пълноценна, разочарована, тъжна. Питаше се с какво ги е заслужила. Какво беше направила, че все се намираше нещо, което да я спъне точно когато пътят, по който вървеше, ѝ се усмихваше. Или пък беше просто късмет. Тогава все още не знаеше, че никога няма да намери отговорите на тези въпроси. Легна си и в съня ѝ заблестя наситена картина. Изкачваше се по безкрайно дълга вита стълба. Точно когато зърна последното стъпало, се стресна от жален глас, който стенеше: „Помогни ми, помогни ми“. Обърна се назад и видя само протезната към нея ръка и тъмнина. „Кой е?“ – извика, но гласът продължи: „Помогни ми, помогни ми“.

Събуди се. Плачеше. Седна в леглото и написа съобщение на Фернандо: „Ще ти помогна“.

***

– Здравей, аз съм Скарлет. Приятно ми е.

– Кажй как се казваш – обърна се Фернандо към сина си.

– Жозе – каза малкият.

– На колко години си, Жозе?

– На 5.

– Срамежлив си като баща си – каза с усмивка Скарлет.

– Баща му ти благодари за цялото търпение – намеси се Фернандо.

– Трябва да си помагаме, а това е най-малкото, което мога да направя за теб.

Стояха на метростанцията. На следващия ден Скарлет отпътуваше. Жозе се заигра с детето до тях.

– Много ми се искаше да те изпратя на летището, но няма да мога. Тази вечер трябва да заминем при родителите ми. Майка ми има рожден ден. Извинявай.

– Не се тревожи, ще се справя без проблем.

– За мен беше удоволствие, а и не съм направил кой знае какво.

Последната им среща беше към края си и те стояха един срещу друг. Гледаха се без да знаят какво да си кажат, всеки погълнат от спомените. Тогава той я прегърна.

„Последната спирка на превозното средство, което ще пристигне на втори перон, е „Щадио до Драгао“.

За Вашата сигурност, не притискайте вратите, за да влезете“ – ги отвлече металическият глас от мислите им и бързо ги върна в мястото и времето.

– Нека вместо „Довиждане“ си кажем „До скоро“. Може би някой ден пак ще се срещнем, а?

– Може би да.

Последен поглед през пращното стъкло на метрото.

Последен споделен момент. Тя се взираше в него, докато той все повече се превръщаше в точица на хоризонта. Той дълго остана загледан в релсите.

Край

април, 2018

Теодора Чаева – млад човек, интересуващ се от култура, литература, кино. Завладяна от философията на екзистенциалистите. Повлияна предимно от Албер Камю и Ерих Мария Ремарк. Отбязваща по всякакъв начин комерсиалността и клишето. С минали професионални компетенции – икономически, настоящи – славянистични (главно чешки) и бъдещи такива – неизвестни.

Теодора Чаева

Трудно общуване и наложени норми

*Летен ден бе -
замръзващо горещо,
около ми бездихание човешко.
Напред -
стъпка,
шеметно, безшеметно вървя.*

*Притискане,
натиск -
заобикаля ме
неизбежно, уви!*

*Задущаването зверско появява се.
Опит – безуспешен;
Глътка – не съвсем успешна;
Въздух – неизбежен;*

*Панически шокирани,
изпаднали в транс (не)забележим
ръце в джобове се пхат едвам-едвам!
Прекършени,
болезнено влачещи краката –
продължават!*

*Светкавично прелитащи,
мислите прииждат върху ми.
А роякът медено-пчелен
жужи ли жужи!*

*Аз – самичък,
безпомощно-необходимо
наложително-прието
оцелявам ли оцелявам
в слънчевата слънчогледова
сърцевина!*

*Трудно... уви
неминуемо,
но задължително!*

Вечната екзистенциална криза

*Скоростно префучават години,
звуци на месеци – те заминават.
Неспирен кръговрат от седмици -
избледнява в съзнанието.*

*Дни – различни и еднообразни,
даващи,
отнемачи части(ца) време,
стигащи крайната точка
на цикъла житейски.*

*Минути – отразяващи отминало,
броящи оставащо,
изтичащо време.*

*Финалното действие наближава със секундите!
Жаждата за отговори,
узнавания -
засилва се,
неутоляваща се безу(т)(сп)ешно.*

*„Защо живея?!“
„Какво е животът за мен?!“
„Какво правя със своето съществуване?!“
„Как да живея правилно?!“
„Трябва ли да се бунтувам?!“*

*Лавината залива те.
Ти си безпомощен,
прекършил рамене -
вече разкъсан,
давящ се в небитието.*

*„Нищо!!!“ – пее ехото
своята болезнено откровена песен.*

*А ти опитваш да се опомниш,
падаш,
потъваш
в най-мрачните
и
злокобни дълбочини.*

*Пропиляване.
Отминаване.
Безразличие.*

*Ех, скъпи, така е с живота:
депресиращо-философско
и
изтощаващо-болезнено!*

Ирония от жизнени кръговрати

*Лятото на самотата,
разпръсва се около ѝ
очите съзират други – ледено чупливи.
Океан от стъкла бурно я поглъща,
представящ ѝ отделни късчета на женската душа.*

Кръговрат!

*Минало.
Жажда по отминалите дни,
обгърнала момиченцето малко,
а то безгрижно, по детински, разбрало: „Що е щастие?“
Бучка захарче от майчина целувка
или
щипка мед от бащина прегръдка?!*

****
Женските очи бликат от всепоглъщащи водопади,
звън кат кикот из устни се прокрадва.*

*Настояще.
Люлякова пъпка разпуква се,
обливайки в невинност преобразилата се млада жена,
изправена пред праг любовен
осеян със съблазън, придружена
от милиарди, кърваво отровни стрели.*

****
Болезнен стон проглушава тъмнината,
а сърцето пада на земята – корава.*

*Бъдеще.
Смъртта ръката, костелива, ще си подаде,
ала среброкосата старица не ще я поеме,
напротив – сладостно придобитата си мъдрост ще
избълва,
сред поля от
изречения,
изрази,
думи,
срички,
букви
към старата, всяваща ужас, познайница!*

****
Въздишка породена от спокойствие.
Покой. Секунда-две.*

*Всичко около ѝ застинало е,
неподвижна – тя – отново върти се
в болезнено познатия и вечно активен кръговрат.*

Чимаманда Нгози Адичи: Това би могло да бъде начало на революция

Романи на Чимаманда Адичи са в списъците с книги за четене в училище, а нейни почитателки са Хилари Клинтън, Опра Уинфри и Бионсе. Писателката говори за майчинството, движението #MeToo и реакциите, които е предизвикала със свои изказвания.

По време на лекция, организирана от ПЕН-клуба в Манхатаън, писателката Чимаманда Нгози Адичи изтъква като пример първите думи от представянето на Хилари Клинтън в Туитър: „Съпруга, майка, баба“. Текстът на нейния съпруг там, без да е изненада за никого, не започва с думата „съпруг“. „Щом нещата стоят така, съм готова да ги променя“, обещава през 2016 г. кандидатката за президент. Книгите на Адичи се продават в големи тиражи в цял свят. Тя е звезда - толкова популярна, колкото може да бъде една писателка (когато се срещнахме, небрежно спомена за скорошна среща с Опра Уинфри. Щом я видяла, Опра леко ѝ се поклонила). Първият ѝ роман, *Purple Hibiscus*, публикуван, когато е само на 26 години, е включен в дългия списък на наградата „Ман Букър“ през 2014 г.; Адичи печели наградата „Ориндж“ през 2006 г. за книгата *Half of a Yellow Sun*; награждавана е със стипендията „Мак-Артур“ – т.нар. „парична помощ за гении“, а нейни произведения вече са в списъците със задължителни книги за четене в американските училища. През 2013 г. след лекцията ѝ в платформата за споделяне на идеи ТЕД на тема: „Всички би трябвало да сме феминисти“ (Бионсе използва цитати от тази реч в своя песен, писателката вдъхновява дизайнерите от „Диор“ за поредица от тениски с изписан слоган, които се изпращат до всеки 16-годишен тийнейджър в Швеция), 40-годишната писателка се превръща в нещо като феминистка икона.

„Настроена съм оптимистично. Но съм предпазлив оптимист“, казва Адичи по повод движението #MeToo, когато се среща с нея два дни по-късно. „Това или е начало на революция, или ще бъде краткотрайна мода. Не знаем... забелязвам у жените следната нагласа: „Готови сме, това ли е всичко, което искаме... Не“, и тази решимост ми дава надежда.“

Адичи живее в Мерленд и в Лагос: „Не бих се чувствала добре, ако живеех само в Нигерия или само в САЩ“. Тя „се почувствала чернокожа“, когато отишла в САЩ, за да следва. Преживяванията ѝ като чернокожа жена, която не е американка, отекват в нейния най-харесван роман – последната ѝ книга, *Americanah*. В своя току-що публикуван манифаст *Dear Ijeawele: A Feminist Manifesto in Fifteen Suggestions* тя пише, че сексизмът я прави по-зневна от расизма. „Не мисля, че сексизмът е по-лош от расизма, дори е невъзможно да бъдат сравнени“, разяснява тя. „Имам предвид, че се чувствам по-самотна в своята борба срещу сексизма.“ Моите приятели, моето семейство, хора, с които съм близка и не са чернокожи, разбират същността на расизма. Когато говоря за сексизма обаче, непрекъснато трябва да обяснявам, убеждавам и излагам аргументи.

Написан непосредствено преди раждането на дъщеря ѝ, манифестът започва като писмо до нейна приятелка, помолила я за съвет как да възпита малката си дъщеря като феминистка. „Научи я да обича книгите“, „важно е да може да се грижи сама за себе си“, „направи така, че баща ѝ да споделя родителските грижи“. Възможно е за някои това да изглежда очевидно, а за други да бъде донякъде неискрено смайването ѝ от откритието, че бебешките грехи се делят на сини и розови, а щандовете за детски играчки са разделени на секции с камуончета и с кукли. Но е трудно да останеш равнодушен към страстта и амбицията, вложени в този кратък текст. Важни са простотата на изказа и достъпността на посланията - тя не проповядва на покръстените, не използва „жаргон“ и смята, че класическите феминистки текстове са „скучни“.

Въпреки че жената, към която се обръща в памфлета, е нигерийска майка, потопена в традиционната избо култура, Адичи говори на младите жени по целия свят. „Да получаваш писма от жени, които пишат, че „си ги направила по-силни“, означава много за мен. Получавам имейли от Дания, Корея и Гана. Не мога да ви опиша колко щастлива ме направи това.“

Един от най-впечатляващите съвети е окуражаването на момичетата да се противопоставят на желанието си „да бъдат приятни, да се харесват“. „Боже мой, толкова много време се хаби за тази цел“, казва тя разгорещено, а мъжете и момчетата не правят това. „Постоянното питане дали Клинтън е жена „която ще се хареса“, по

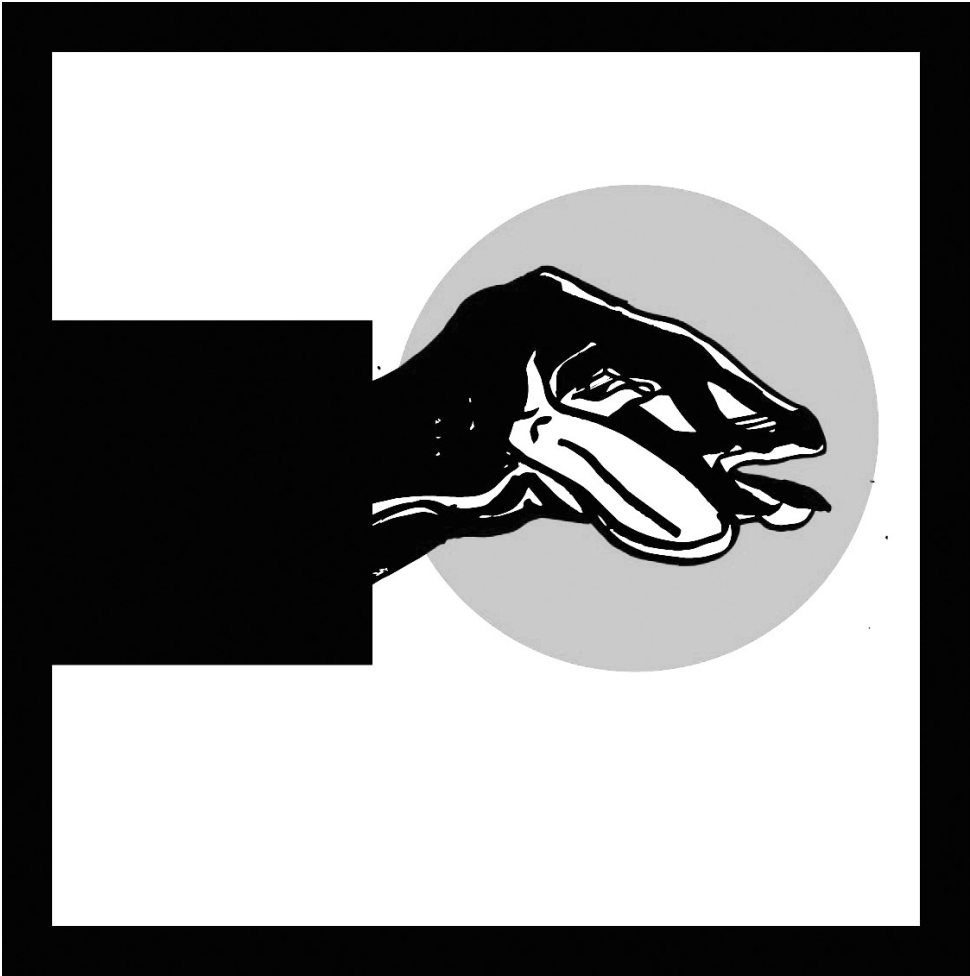

Рис. Александър Байтошев

време на кампанията за президент, е отличен пример, посочван от Адичи, когато трябва да убеждава приятелите си, че сексизмът е налице. „Това продължава да ме тревожи. Няма значение дали и доколко обществата се определят като прогресивни, смятам, че нападките, на които беше подложена Клинтън от страна на прогресивното ляво, бяха нещо ужасно. Хората сега ѝ казват: „Трябва да замълчиш, да си ходиш“. Смущава ме това желание за заглушаване гласа на жените. Донякъде харесвам това, което ѝ се случва сега, сякаш тя казва на тези хора: „Гледайте си работата“ – думи, които трябваше да изрече по-рано.“

Групата от хора, които не бяха разколебани от въпроса дали Клинтън „е приятна и харесвана“, бяха чернокожите американки – 90% от тях гласуваха за нея на президентските избори. „Кампанията на Тръмп разчиташе на точно премерени послания, той говореше на езика на расизма и ретроградността и използваше антиемигрантската реторика по начин, който беше насочен главно срещу имигранти, които не принадлежат на бялата раса“, казва тя. „Много бели жени пренебрегнаха безочливо демонстрираното му презрение към жените, защото той залагаше на картата на расовата им солидарност.“

Не е изненадващо, че за Адичи езикът е въпрос, който пряко засяга феминизма; тя смята, че той упражнява най-коварното си въздействие, когато засяга темите за бременността и отглеждането на деца – глагол, който писателката не харесва. Гневи се срещу изрази като „издутина на корема“ като „принизяващи“ и заобикалящи истинската дискусия за пропастта в заплащането на различните поколения и отпуските по майчинство. „Има толкова много жени, за които бременността е събитие, което разбива живота им и ние трябва да си даваме сметка за това. Жените трябва да имат гаранции, че могат да запазят работата си след раждането на дете.“ За нея полът е социално конструиран: „Не мисля, че по своята същност съм по-подходяща за домакинска работа или грижи за децата...“.

Въпреки че успешно е близала в ролята на феминистка, никога не е имала намерение да се превръща в глас на феминизма, но в един момент „това просто се е случило“. Очаквала е да бъде посрещана враждебно – „Феминист е лоша дума навсякъде по света, нека не се заблуждаваме, особено лоша е за хората в страната, в която съм се родила“. Не е била подготвена обаче за бурната реакция, която предизвиква интервюто ѝ за „Канал 4“ миналата година; нейното твърдение, че опитът на транссексуалните жени е различен от този на жените, които се раждат такива, предизвиква оживена полемика. Това изказване е интерпретирано от някои като „създаване на йерархия“ и правене на внушения, че „транссексуалните жени са по-малоценни“. „Не съм искала да внушавам подобно нещо... Не мисля по този начин.“

„Истински изненадана“ е от врявата, която се вдига. „Мислех, че казвам нещо толкова очевидно.“ Адичи продължава упорито да защитава позицията, че е важно да признаваме различията (последното емоционално послание в манифеста): „Унижението, с което се сблъскват транссексуалните жени, е резултат от факта, че са именно такива – те преживяват неща, които другите жени никога няма да изпитат... Ако се правим, че не виждаме това, как ще посочим проблемите?“.

Получавала е обвинения, че „погубва транссексуалните жени с тези думи“, чували са се призови книгите ѝ да бъдат изгорени; особено е била наранена от реакциите в мрежата на някои от нейните бивши студенти от работилницата по творческо писане в Лагос, по време на която винаги се е опитвала да развенчава табутата относно правата на хомосексуалистите и жените; за нея това е също толкова важно, колкото и преподаването. „Казвах ми: „Трябва да се засрамите“, но аз не се

чувствах така. Бях разстроена и обезверена.“ Усеща, че нейните хора, тези, „които обикновено изповядват леви убеждения и вярват в равните права на всички“, са я разочаровали: „Мислех, че ме познават, че знаят какви убеждения изповядвам“.

Поглеждайки назад в миналото, смята, че нейният „основен грях“ се състои в това, „че не съблюдава езиковата правоверност“. Твърде предпазлива е относно термина „интерсекционалност“¹, но е наясно какво *не* означава той; припомня си интервю с бяла актриса, която в нежеланието си да признае, че в определени моменти западният феминизъм е имал расистка история, твърди, че това движение не я засяга и защитава чернокожите жени, които са били потискани“, споделя Адичи с раздразнение. „Разбира се, че феминизмът я засяга“, казва Адичи разпалено. „Искаше ми се да беше казала: „Преживяла съм ужасни неща, защото съм жена, но мисля за всички онези жени, които не са имали привилегиите на бялата раса, и не мога да си представя как са се чувствали“. За мен това би бил най-добрият отговор“.

Нейният силен гняв е запазен за прогресивното ляво, по-специално в Америка, което според нея насърчава създаването на една непримирима атмосфера, обгражда своята територия, не допуска важните дебати и вижда в инакомислието злонамереност. Говори за „фундаменталната липса на съчувствие“, липса, която не се вписва в нейното кредо на писател.

Въпреки целия този „шум“, през последните няколко години прозата остава нейната „религия“. „Наистина вярвам, че съм родена, за да пиша“. В интервю през изминалата година казва, че вече „няма да бъде предана дъщеря на литературата“. Тя се забавлява, като пренебрегва правилата и все повече замъглява границите между фикция и мемоарна литература. „Пишейки проза, дълбаем в душите си. Разбира се, че си в тях, в своите текстове.“ Всичко, от което се нуждае, за да пише, е самота, тишина и пространство. „Преживяването е изключително, истинско удоволствие. Само като говоря за това и ми се иска да се разплача.“ А когато писането не върви добре, „Преживявам сковаващия страх, че е възможно никога повече да не работя над белия лист. Това е единственото нещо, което ме ужасява“.

Интервюто взе ЛИСА АЛЪРДАЙС

Преведе от английски РУЖА МУСКУРОВА

Преводът е направен по *The Guardian*, 28 април 2018 г.

¹ Терминът обозначава застъпването на различни социални идентичности, като раса, пол, сексуалност и класа, което води до специфичен тип потисничеството и дискриминация. – Б. пр.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Юлия Кръстева (Париж), Богдан Богданов (София), Кристиан Редер (Виена), Боян Биолчев (София), Ханс Улрих Рек (Жьолн), Никола Георгиев (София)

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Амелия Личева (гл. ред.)
Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов,
Ани Бурова, Бойко Пенчев, Камелия Спасова, Мария Калинова, Георги Гочев
Малина Томова

Печат: „Нюзпринт“
ISSN 1310 – 9561

Адрес: СОФИЯ 1000 ул. „Георги С. Раковски“ 108
Банкова сметка: BG56BPBI79401049389602, BIC – BPBIBGSF
„Юробанк България“ АД
Издава Фондация „Литературен вестник“
http://litvestnik.wordpress.com;
www.bsph.org/litvestnik
ВОДЕЩ БРОЯ Амелия Личева